

IFD

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi

Burdur Mehmet Akif Ersoy University
Journal of Theology Faculty

e-ISSN: 2757-6418

(Aralık / December 2022) 3/2

İSLAM HUKUKUNDA CİNSİ TABİAT

Sexual Nature in Islamic Law

YILDIRAY SİPAHİ - GÜLBERK GÜRBÜZER

Dr. Öğr. Üyesi. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri/Fıkıh
Anabilim Dalı, Burdur, Türkiye

Associate Professor, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Divinity, Department of Basic
Islamic Sciences/Fıqh, Burdur, Türkiye

ysipahi@mehmetakif.edu.tr

orcid.org/0000-0002-1697-9159

<https://ror.org/04xk0dc21>

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Burdur, Türkiye
Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Divinity, Burdur, Türkiye

gulberkgurbuzer0@gmail.com

orcid.org/0000-0001-5606-6680

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü/Article Types	: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received	: 16 Eylül/September 2022
Kabul Tarihi/Accepted	: 11 Kasım/November 2022
Yayın Tarihi/Published	: 30 Aralık/December 2022

ATIF / CITES AS

Sipahi, Yıldırım - Gürbüz, Gülberk. "İslam Hukukunda Cinsi Tabiat". *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (Aralık/December 2022), 101-133.

İNTİHAL/PLAGIARISM

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software. Yayıncı / Published by: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / Burdur Mehmet Akif Ersoy University Theology Faculty. Burdur, Türkiye.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Yıldray SİPAHİ – Gülberk GÜRBÜZER.

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansal Destek/Grant Support: Bu çalışma “İslam Hukukunda Cinsî Tabiat” başlıklı 1919B012005509 başvuru numarasıyla 2020 Yılı TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir. Makale, ilgili projeden üretilmiştir. / This study was supported by TÜBİTAK in 2020 with the application number 1919B012005509 titled “Sexual Nature in Islamic Law”. The article was produced from the related Project.

Etik Bildirim/Complaints: ifd@mehmetakif.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License : Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Yazar Katkıları/Author Contributions: Yıldray SİPAHİ %50 - Gülberk GÜRBÜZER %50.

Sexual Nature in Islamic Law

Abstract

In general terms, Allah created every living thing in pairs, as well as humans. Before Noachian Deluge, His Holiness Noah was ordered to take a pair from each male and female to the ship. For this reason, human beings have chosen eternity when there are not any suitable living conditions for their sexual nature (sex) with the instinct of survival and creation, that is, reproduction, and they have chosen to reproduce when they find suitable living conditions. Along with the proliferation, it not only increased the human population, but also ensured that its codes have been transferred to generations in a healthy way, together with the ancient human heritage and science. It is among the debates how and from which perspective the problems related to gender (sex and gender), which have started to come to the fore, will be addressed recently. Except the two basic genders, there are people who advocate that there are other gender identities and orientations and gender should be chosen with free will. What kind of consequences this claim put forward by them for humanity is among the main problems related to the sexual nature of the individual.

Keywords: Law, Islamic Law, Fitrah/Nature, Gender, Free Will, Hermaphrodite.

İslam Hukukunda Cinsi Tabiat*

Öz

Yüce Yaratıcı, genel anlamda, her canlıyı çiftiyle beraber halk etiği gibi insanı da çift yaratmıştır. Büyük tufandan önce Hz. Nuh (as)'a gemiye her canlının dişisinden ve erkeğinden birer çift alması emredilmiştir. Bunun içindir ki insan varoluşundan itibaren hayatta kalma ve yaratılmasına yani çoğalma içgüdüsüyle cinsî tabiatına (sex) uygun yaşam koşulları olmadığı zamanlarda sonsuzluğu, uygun yaşam koşulları bulunduğu zamansa çoğalmayı seçmiştir. Çoğalmayla birlikte yalnızca insan nüfusunu arttırmakla kalmayıp kadim insanlık mirası ve bilimle birlikte kodlarını sağlıklı bir şekilde nesiller boyu aktarılmasını sağlamıştır. Özellikle son zamanlarda fazlasıyla gündeme gelen cinsiyetle (sex and gender) ilgili problemlerin nasıl ve hangi açıdan ele alınacağı tartışmalar arasındadır. İki temel cinsiyet haricinde, cinsiyetin özgür irade ile seçilmesi gerektiği düşüncesinde, başka cinsiyet kimlikleri ve yönelimleri olduğunu savunan bireyler bulunmaktadır. Onların öne sürdüğü bu iddia, insanlık için ne gibi sonuçlar doğuracağı bireyin cinsî tabiatıyla alakalı temel problemler arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, İslam Hukuku, Fitrat, Cinsiyet, Özgür İrade, Hermafrodit.

Summary

Allah created man with his wife and ensured the continuity of the human species, like many living creatures on earth. This healthy reproduction and transmission will only be in accordance with the sexual nature (sex), that is, the nature of men and women. Unlike approaching it from a single aspect as usual, it should be more accurate to present the concept of sex (sex and gender) both from Qur'an and Sunnah perspective and from the perspective of different sciences. It is aimed to analyze by transferring the Hanafi doctrine-based sources that Islamic law does not neglect any individuals in the society by giving importance to the gender problem.

The concept of sex, which can express human sex as well as gender, has a very rich literature. Although the definitions have differed according to disciplines and ideologies, consensus can be reached on the following definition: Gender, is the characteristic of creation that gives the individual a separate role in the reproductive work and distinguishes a male from a female. In other words, it means that the individual is feminine and masculine in the biological and physiological sense. In sociology, when sex is mentioned, a gender definition is intended, which is defined mostly through social roles. In the definitions of gender, the definitions put forward by giving priority to psychological and specificity rather than sociology, but some of them should be independent from biology. Accordingly, there are prominent ones such as heterosexuality, bisexuality, transsexuality and homosexuality.

If the sexual nature is chromosomally different or due to a structural disorder, it has been discussed whether the said disorders are medically possible for these individuals, with the provisions given regarding the "hunsâ" (gynandromorphy), "muhanne" (effeminacy) and "müteraccile" individuals expressed in classical sources. Especially in the legal situations of androgynous individuals, an answer has been sought for which provisions will be applied legally. Accordingly, why doesn't law/fiqh accept what is said in the demonstrations (LGBT), which are held with the claim that they are deprived of their most basic rights by claiming that their sexual natures are different? Is the gender of these people really uncertain even though they have not encountered any biological or physiological problems? In terms of basic rights, what should be the answer of Islamic law to the preferences of those whose sexual nature is

* Bu çalışma "İslam Hukukunda Cinsî Tabiat" başlıklı 1919B012005509 başvuru numarasıyla 2020 Yılı (son başvuru tarihi 25.01.2021) 2209A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programında kabul edilerek, (Araştırmacı insan gücünü yetiştirme adına bilim insanlarını destekleme) Tübitak tarafından desteklenmiştir. Makale, ilgili projeden üretilmiştir. / The article "Sexual Nature in Islamic Law" has been accepted in the 2209A University Students Research Projects Support Program in 2020 (deadline date 25.01.2021) with the application number 1919B012005509 titled "Sexual Nature in Islamic Law". (Supporting scientists in the name of raising researcher manpower) supported by Tübitak. Article, produced from the relevant Project.

normal, whose masculine or feminine organs are complete but whose appearance differs? To support the objectivity of the matter in hand, with explanations about the definition of the sex (and gender) concept by the positive law, especially by European law and the declaration of fundamental human rights, the reasons for the differences between the sex concepts of both laws have been pointed out. In terms of medical sex types, definitions of sex according to Islamic law, provisions about changing sex have been analyzed together with the sexual nature philosophy that emerged with today's gender understandings. Finally, there are anthropological and psychological reasons at the root of the gender problem. As much as the limits of the legal capacity and custody of hermaphrodite individuals, the essence of the issue occurs in personality confusion. Another side of the hermaphrodite individual problem related to sexual nature lies in the value-law conflict. The features involved in the creation of human nature are needed to be known anthropologically and sociologically, and they need to be explained in the "value-enough or why enough" relationship in law.

Detection and treatment of gender disorder is possible by knowing the sex types related to the sexual nature. In order to understand hermaphrodite (intersex) individuals from a medical point of view, the biological aspects of individuals without natural gender disorders have been revealed by considering the sexual nature and concepts related to gender together with their biological and physiological characteristics rather than freedom. According to this, the sexual characteristics of male and female individuals with a healthy genital system consist of genetic, internal, external and gonadal sexes. There are both legal and medical conditions that must be complied with in order for the natural (samawi) malfunctions occurring in these characteristics to be corrected medically. In this context, the treatment of gender disorders in the Turkish Civil Code and the Turkish Penal Code are seen as depending on the conditions that occur in the biological disorder. Although the Qur'an's basic strategy on the nature of gender in Islamic law is on two basic sexual natures, it has not neglected such individuals in the issue of celestial sexual disorders. In the classical sources of Islamic law, the names of these individuals appear as "hünsay-ı müsakil" and "hünsay-ı gayr-i müsakil". In addition, it has been met with the basic understanding of gender confusion like muhannes, müteraccile but showing a single basic sexual characteristic as external genitalia.

In Islamic law, a person is encouraged to have an inborn disorder treated. Today, there are individuals that we call hermaphrodite/hünsâ/intersex, who cannot be judged to be a full man or a full woman as a result of the incompatibility of the internal genital, external genitalia, genetic and gonadal sexes, known as the four different sexes of the human anatomy. These individuals are people who have a gender development disorder. These people, whose sex is not known precisely due to their nature of creation, need to be treated. Islamic jurists have evaluated the treatment and procedures to be applied regarding sex selection by considering many different criteria. These criteria can be summarized as follows: the treatment is a necessity, the benefit is more than the harm, it is a problem that the person has from birth, the interests of the individual and the public are taken into account, the ways of cheating are not opened, the law of creation is preserved, the nature is not corrupted, the haram gains and waste are prevented, the situations that prevent reproduction are eliminated, preventing illegitimate relationships, prevention of cheating.

Özet

Allah insanı eşiyile beraber yaratmış ve yeryüzünde hayatını idame ettiren birçok canlı varlık gibi insan türünün devamlılığını sağlamıştır. Bu sağlıklı çoğalma ve aktarım ancak cinsî tabiata (sex) yani erkek ve kadının fitratına uygun bir şekilde olacaktır. Cinsiyet (sex and gender) kavramını alışlagelmişin dışında sadece tek bir yönüyle değil farklı bilimler perspektifinden ele alınarak Kur'an ve sünnet perspektifinde birlikte ortaya koymak daha doğru olmalıdır. İslam hukukunun cinsiyet problemine ehemmiyet göstererek toplumda var olan tüm bireyleri ihmal etmediğini Hanefî doktrini temelli kaynaklardan aktararak analiz yapılması hedeflenmiştir.

İnsanın cinsî (sex) tabiatıyla birlikte toplumsal cinsiyetini (gender) de ifade edebilen cinsiyet kavramı oldukça zengin bir literatüre sahiptir. Yapılan tanımlamalar bilim dallarına ve ideolojilere göre farklılık arz etmiş olsa da şu tanım üzerinde görüş birliği sağlanabilir: Cinsiyet; bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiği ayırt eden yaratılış özelliğidir. Yani biyolojik ve fizyolojik anlamda bireyin dişi ve eril olması demektir. Sosyoloji'de ise cinsiyet denildiği zaman daha çok toplumsal roller üzerinden tanımlanmış bir cinsiyet (gender) tanımı yapılmıştır. Cinsiyet ile ilgili tür tanımlamalarında sosyolojiden daha çok psikolojik ve özgülüğün ön planda tutularak ileri sürülen tanımlardır ancak bazıları biyolojiden bağımsız olmalıdır. Buna göre heteroseksüellik, biseksüellik, transseksüellik, homoseksüellik gibi öne çıkanları söz konusudur.

Cinsî tabiat kromozom olarak farklı ya da yapısal bir bozukluktan kaynaklanıyorsa söz konusu cinsî bozukluğun düzeltilmesi, klasik kaynaklarda ifade edilen "hünsâ", "muhannes" ve "müteraccile" bireylerle ilgili verilen hükümlerle tıbben bu bozuklukların, bu bireyler için de mümkün olup-olmadığı tartışılmıştır. Özellikle çift cinsiyetli bireylerin hukukî durumlarında meydana gelen daha doğrusu hukuken hangi hükümlerin tatbik edileceğine cevap aranmıştır. Buna göre cinsî tabiatlarının farklı olduğunu öne sürerek, kendilerinin en temel haklardan mahrum bırakıldıkları iddiasıyla yapılan gösterilerde (LGBT), dile getirilenleri hukuk/fıkıh neden kabul etmemektedir? Biyolojik ve fizyolojik anlamda hiçbir sorunla karşılaşmadıkları halde bu kimselerin cinsiyeti gerçekten belirsiz midir? Cinsî tabiatı normal olarak dünyaya gelmiş olmasına rağmen, erkeklik veya dişişik organları tam ama dişi görünüşünü farklılaştıranların temel haklar bağlamında tercihlerine, İslam hukukunun cevabı ne olmalıdır? Ele alınan sorunun objektifliğini destekleme adına başta Avrupa hukuku ve temel insan hakları beyannameyi olmak üzere pozitif hukukta ortaya konan cinsiyet (sex and gender) kavramının tanımlanmasına dair açıklamalara yer vererek her iki hukukun cinsiyet kavramları arasındaki farklılıkların nedenlerine dikkat çekilmiştir. Tıbbî açıdan cinsiyet çeşitleri, İslam hukukuna göre cinsiyet tanımlamaları, cinsiyet değiştirmekle ilgili hükümler, günümüz cinsiyet anlayışlarıyla ortaya çıkan cinsî tabiat felsefesi ile birlikte tahlil edilmiştir. Son olarak cinsî (sex) tabiata bağlı cinsiyet (gender) sorununun

kökeninde antropolojik ve psikolojik nedenler bulunmaktadır. Hermafrodit bireylerin hukukta ehliyet ve velâyetlerinin sınırları olduğu kadar meselenin esasî kişilik karmaşasında meydana gelmektedir. Cinsî tabiatla ilgili hermafrodit birey sorununun bir diğer tarafı da değer-hukuk çatışmasında yatmaktadır. İnsan tabiatının yaratılmasında yer alan özelliklerin antro-psikolojik ve sosyolojik olarak bilinmesine ihtiyaç duyulmakta ve hukukta “değer-yeter ya da neden yeter” ilişkisinde açıklanması gerekmektedir.

Cinsiyet bozukluğunun tespit ve tedavisi, cinsî tabiatla ilgili cinsiyet türlerinin bilinmesiyle mümkündür. Cinsi tabiat ve cinsiyetle ilgili kavramların özgürlükten daha çok biyolojik ve fizyolojik özellikleri ile birlikte ele alarak tıbbî açıdan cinsiyet çeşitleri hermafrodit (interseks) bireyleri anlamak için, doğal cinsiyet bozukluğu olmayan bireylerin sahip oldukları biyolojik yönler ortaya konulmuştur. Buna göre sağlıklı bir genital sisteme sahip olan erkek ve kadın bireylerin cinsî özellikleri genetik, iç, dış ve gonadal cinsiyetten oluşmaktadır. Bu özelliklerde meydana gelen doğal (semavî) arızaların tıbben düzeltilmesi için uyması gereken gerek hukukî gerekse tıbbî şartlar vardır. Bu bağlamda dile getirilen Türk Medeni Kanun ile Türk Ceza Kanunu'nda yer alan cinsiyet bozukluklarını tedavi, biyolojik bozuklukta meydana gelen şartlara bağlı şekilde görülmektedir. İslam hukukunda cinsiyetin mahiyeti konusunda Kur'ân temel stratejisi iki temel cinsî tabiat üzerine olsa da semavî gelen cinsi bozukluklar konusunda bu tarz bireyleri ihmal etmemiştir. İslam hukuku klasik kaynaklarında bu bireylerin adı karşımıza “hünsay-ı müşkil” ve “hünsay-ı gayr-i müşkil” olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca muhannes, müteraccile gibi, cinsiyet karmaşası gibi olan ancak dış genital olarak tek bir temel cinsî özellik göstermesi temel anlayışıyla karşılanmıştır.

İslam hukukunda bir kimse yaratılıştan getirdiği bir bozukluğu tedavi ettirmesi için teşvik edilmiştir. Günümüzde insan anatomisinin sahip olduğu dört farklı cinsiyet olarak bilinen iç genital, dış genital, genetik ve gonadal cinsiyetin birbiriyle uyuşmaması sonucu tam bir erkek ya da tam bir kadın olduğuna hükmedilemeyen hermafrodit/hünsâ/interseks/erdişi olarak adlandırdığımız bireyler bulunmaktadır. Bu bireyler cinsiyet gelişim bozukluğuna sahip olan kimselerdir. Yaratılışları itibarıyla kesin olarak hangi cinsiyete sahip olduğu bilinmeyen bu şahısların tedavi görmeleri gerekir. İslam hukukçuları cinsiyet seçimi ile ilgili uygulanacak olan tedavi ve işlemleri birçok farklı kriteri göz önünde bulundurarak değerlendirmişlerdir. Bu kriterler; tedavinin zarûri bir ihtiyaç olması, faydasının zararından çok olması, kişinin doğuştan beri sahip olduğu bir problem olması, şahsın ve kamunun menfaatlerinin gözetilmesi, hile yollarının açılmaması, yaratılış kanununun muhafazası, fitratın bozulmasına mahal verilmemesi, haram kazanç ve israfın engellenmesi, çoğalmaya engel olacak durumların ortadan kaldırılması, gayri meşru ilişkilerin yaşanmasına mani olunması, aldatmaya sebebiyet vermenin önlenmesi şeklinde özetlenebilir.

Giriş

Allah insanı eşiyile beraber yaratmış ve yeryüzünde hayatını idame ettiren birçok canlı varlık gibi insan türünün devamlılığını sağlamıştır. Bu sağlıklı çoğalma ve aktarım ancak cinsî tabiata (sex) yani erkek ve kadının fitratına uygun bir şekilde olacaktır. eş-Şûrâ suresinin 11. âyetinde dile getirilen ifade edilen, “kendinizden eşler” ifadesinin kullanılma nedeni özdeki birliğin bulunması yani insanın yaratılış itibarıyla aynı maddeden teşekkül etmiş olmasıdır.¹ İşte tam bu noktada dikkat edilmesi gereken husus üremenin neden, sadece tek hücreli canlılardaki gibi eşeysiz aseksüel olmadığıdır (heteroseksüel). Bilindiği üzere tek hücreli canlılar eşeysiz üreme sonucunda ikiye bölünerek kendilerinin birebir aynısı olan yeni bir hücrenin meydana gelmesini sağlamaktadırlar. Oluşan yeni hücrenin ana hücreyle tamamen aynı olması nedeniyle eşeysiz üreme sonucu canlı çeşitliliği meydana gelmeyecektir. Tek hücreli canlılar ani değişen ortam şartlarına uyum sağlayamadıkları için yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Oysa günümüzde canlı çeşitliliği on milyonu aşan bir rakama ulaşmıştır. Farklı özelliklere sahip oldukları için ortam şartlarına uyum sağlayıp varlıklarını günümüze kadar, -her ne kadar devam ettiremeyenler olsa da-, sürdürebilmişlerdir. Bilim insanlarının cinsiyetin varoluşu sebebini, eşeysiz üremenin gerçekleştirebilmesine bağlamaları bu gerçeğin ifadesi olmalıdır.²

Cinsiyet (sex and gender) kavramını alışlagelmişin dışında sadece tek bir yönüyle değil farklı bilimler perspektifinden ele alarak Kur'an ve sünnet perspektifinde birlikte ortaya koymak daha doğru olmalıdır. İslam hukukunun cinsiyet problemine ehemmiyet göstererek toplumda var olan tüm bireyleri ihmal etmediğini Hanefî doktrini temelli kaynaklardan aktararak analiz yapılması hedeflenmiştir. Cinsiyet meselesi, şer'î deliller olarak nitelendirdiğimiz Kitâb ve sünnetin yanında psikoloji, sosyoloji (istatistiksel veriler dâhil: orta norm) ve tıp gibi farklı bilim dallarıyla da ilişkilendirilerek hem dini hem de bilimsel ve objektif inceleme imkânı sunulmuş olmaktadır. Çalışmada bilim ve teknoloji alanındaki paradigmat yapıya dikkat çekme suretiyle genç neslin bakışını bu noktaya çekilmesi amaçlanmıştır. Böylelikle cinsî tabiat (sex) değerlendirmelerinde geniş bir perspektif sunularak hukuk sistematığının yanında insan ve doğa bilimlerinin konuyla olan ilişkisi ayrıca açıklanmaya çalışılmıştır. Cinsiyet değiştirmede kullanılan yolların neler olduğu ve bu değişimler sonucunda bireylerde oluşabilecek komplikasyonlar ile stres bozuklukları hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Günümüz tıbbî verileriyle birlikte hükümlerin bir arada değerlendirilebilmesini sağlamak adına tıbbî açıdan cinsiyet çeşitleri ve cinsiyet gelişim bozukluğunun ne olduğuna değinilmiştir. Cinsî tabiat sorununda yeni tanımlanmış kavramların, İslam hukukunda nasıl ele alınabileceği Avrupa hukuku ile birlikte nasıl değerlendirildiği ve bu değerlendirmelerde etkili olan sosyolojik yaklaşımların neler olduğu hakkında tespitlere yer verilmiştir. Cinsiyet değiştirme ve hermafrodit (interseks) bireylerin (doğal cinsiyet gelişim bozukluğu) İslam hukukundaki durumlarının bilinmesine ihtiyaç vardır. “Cinsiyet tanım ve türleri içinde homoseksüel olanlar, hermafrodit bireyler arasında kabul edilebilir mi?”, “Hermafrodit bireylerin tercihleri doğrultusunda, insanların bedenleri üzerindeki tasarruflara ve bunun doğrultuda yapılması istenen cerrahî nitelikli operasyonlara nasıl cevap verilmelidir?” gibi sorularla benzer konular işlenmeye çalışılmıştır.

¹ en-Nisâ, 4/1; eş-Şûrâ 42-49/11; ez-Zâriyât, 51/49; er-Rahman 54/14. Şurâ 11. Âyetin tefsiri için bkz. Mükatil, Ebû'l-Hasen Mükatil b Süleyman b Beşir (ö. 150). *Tefsîru Mukâtil b Süleyman*. thk. Abdullah Mahmud Şahhate. (Beyrut: Dâr İhyâi't-türa, 1423), III, 765; eş-Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b İdris (ö. 204). *Tefsîru'l-İmami's-Şâfiî I-III*. thk. Ahmed b Mustafa el-Ferrân. (Suud: Darû't-Tedmiri, 1427/2006), III, 1241; ez-Zemahserî, Ebu'l-Kasım Mahmûd b Amr (ö. 538/1144). *-el-Keşşâfan hakâiki gavâmizi't-tenzil*. 3. Baskı (Beyrut: Dâr'ul-Kitâb'il-Arabî, 1407), IV, 212, 213.

² YouTube “İnsanın Fabrika Ayarları (Erişim 01Aralık 2021).

Cinsî tabiat kromozom olarak farklı ya da yapısal bir bozukluktan kaynaklanıyorsa söz konusu cinsî bozukluğun düzeltilmesi için tıbben cinsiyetin değiştirilmesi İslam hukukunda temel haklar yani Allah ve kul hakları bağlamında mı ele alınmalıdır? Bu tabiattaki kimseler gerçekten çift cinsiyetli kabul edilirse hangi hükümler tatbik edilmelidir? Doğal cinsiyet bozukluklarında İslam hukukunda ya da diğer hukuk sistemlerinde velâyet, ehliyet ve hak sorunu nasıl aşılacaktır? Cinsi tabiatlarının farklı olduğunu öne sürerek, kendilerinin en temel haklardan mahrum bırakıldıkları iddiasıyla yapılan gösterilerde (LGBT), dile getirilenleri hukuk/fıkıh neden kabul etmemektedir? Biyolojik ve fizyolojik anlamda hiçbir sorunla karşılaşmadıkları halde bu kimselerin cinsiyeti gerçekten belirsiz midir? Cinsî tabiatı normal olarak dünyaya gelmiş olmasına rağmen, erkeklik veya dişilik organları tam ama dış görünüşünü farklılaştıranların temel haklar bağlamında tercihlerine, İslam hukukunun cevabı ne olmalıdır? Ele alınan sorunun objektifliğini destekleme adına başta Avrupa hukuku ve temel insan hakları beyannamesi olmak üzere pozitif hukukta ortaya konan cinsiyet (sex and gender) kavramının tanımlanmasına dair açıklamalara yer vererek her iki hukukun cinsiyet kavramları arasındaki farklılıkların nedenlerine dikkat çekilmiştir. Tıbbî açıdan cinsiyet çeşitleri, İslam hukukuna göre cinsiyet tanımlamaları, cinsiyet değiştirmekle ilgili hükümler, günümüz cinsiyet anlayışlarıyla ortaya çıkan cinsî tabiat felsefesi ile birlikte tahlil edilmiştir. Son olarak cinsî (sex) tabiata bağlı cinsiyet (gender) sorununun kökeninde antropolojik ve psikolojik nedenler bulunmaktadır. Hermafrodit bireylerin hukukta ehliyet ve velâyetlerinin sınırları olduğu kadar meselenin esasî kişilik karmaşasında meydana gelmektedir.³ Cinsî tabiatla ilgili hermafrodit birey sorununun bir diğer tarafı da değer-hukuk çatışmasında yatmaktadır. İnsan tabiatının yaratılmasında yer alan özelliklerin antropolojik ve sosyolojik olarak bilinmesine ihtiyaç duyulmakta ve hukukta “değer-yeter ya da neden yeter” ilişkisinde açıklanması gerekmektedir.

1. Cinsi Tabiat ve Cinsiyetle İlgili Kavramsal Çerçeve

İslam hukuku en başta insana, insan doğma ve olmanın yanında Allah'ın onu yeryüzüne halife kılarak değer verdiğini belirterek, “medeniyet (uygarlık)” inşa etme emanetinin ona verildiğini ifade etmiştir. Bu medeniyet (uygarlık) inşasında mühim rol oynayan temel haklar, İslam hukukunda en klasik ayrımla Allah ve kul hakları anlayışı çerçevesinde şekillendirilmiştir. Günümüz pozitif hukukunda ise temel haklar en üst kanun olan anayasa ile teminat altına alınmıştır. Temel hakların teminatı altında “özgürlük” düşüncesiyle günümüzde çok farklı cinsiyet türüne hukuk zemininde meşruiyet aranmaktadır. Aynı cinslerin hatta insan ile hayvan evliliklerinin varlığı medyada haberlere konu olabilmektedir. Gerek İslam hukukunda gerekse anayasada temel hakların yerine getirebilmesini ifade eden en önemli hukukî bağ, ehliyet ve velâyet terimleri ile ortaya konulur. Cinsî tabiatlarında kadın veya erkek olarak yaratılan ancak duygu ve cinsî (sex) hissedişlerinin farklı olduğunu iddia edenlerin öne sürdükleri düşünceler hukuka ne kadar uygundur? Tüm hukuk sistemlerinin kişilik, ehliyet ve velâyet (vasî dâhil) açısından genel anlamda aynı noktada buluştukları varsayılırsa farklı cinsî tabiatların hukuka ne açıdan konu olacağı özellikle temel haklar bakımından problem teşkil etmektedir.⁴

İnsanın cinsî (sex) tabiatıyla birlikte toplumsal cinsiyetini (gender) de ifade edebilen cinsiyet kavramı oldukça zengin bir literatüre sahiptir. Yapılan tanımlamalar bilim dallarına ve

³ Tucker, E. Judith. *Women, Family and Gender in Islamic Law (İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet)*. çev. Zeynep Esra Koca. (İstanbul: Açılımkitap, 2015), 55; Schwarz, Oswald. *Cinsiyet Psikolojisi*. çev. Bedir Babacan. (Ankara: Dorlion, 2022), 45, 181, 241; Bustan, Hüseyin, *İslam ve Cinsiyet Farklılıkları*. çev. Cafer Derbendi. (İstanbul, el-Mustafa Yay, 2014), 160, 322.

⁴ Tucker, 23, 24; Çiftçi, Ercan. *Toplumsal Cinsiyet Feminizm ve LGBTİQ+*. (İstanbul: Kökler, 2020), 24, 43, 109, 115, 117, 121, 127.

ideolojilere göre farklılık arz eder. Cinsiyet, Türk Dil Kurumu sözlüğünde ‘*Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiye ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik*’ şeklinde tanımlanırken biyolojik ve fizyolojik anlamda ise bireyin dişil veya eril olması durumunu ifade etmektedir.⁵ Aynı kavram başka bilim dallarında farklı şekillerde dile getirilmiştir. Örneğin sosyolojik açıdan cinsiyet denildiği zaman biyolojideki gibi organizma odaklı bir tanımlama yerine daha çok toplumsal roller üzerinden tayin edilmiş bir cinsiyet tanımlamasıyla karşı karşıya kalırız.⁶ Bununla birlikte son dönemlerde ortaya çıkmış olan bazı farklı cinsiyet ve cinsel yönelim tanımları bulunmaktadır. Cinsiyetle ilgili yapılan tanımlamalarda yer alan yönelim türleri olarak; ‘*heteroseksüellik*’, ‘*biseksüelizm*’, ‘*transseksüelizm*’, ‘*homoseksüelizim*’, ‘*panseksüelizim*’ ve ‘*akıcı cinsiyet*’i zikredebiliriz.⁷

Cinsî tercihle ilgili ortaya atılan bu farklı yönelimlerle ve diğerlerine nazaran üç tür daha çok ön plana çıkmaktadır. Onlardan ilki biseksüelliktir. Biseksüellik; “*hem kendi cinsine hem de karşı cinse ilgi duymasını*”⁸ ifade eder. İkincisi transseksüelliktir ki; transseksüellik, “*kişinin olduğu cinsiyetin tersine giyinmekten ve olmak istediği cinsiyete ait davranışlar sergilemekten hoşlanmasıdır.*”⁹ Transseksüel, cinsiyetini değiştirmesi gerektiğine, ruhsal ve bedensel olarak diğer cinsiyete, sahip olması gerektiğine inanmaktadır. Travestilikte ise karşı cinsiyete özgü davranış ve giyimi sürdürmekten zevk alma durumu vardır. Sonuncusu ise; “*eşcinsellik yani bireyin duygusal ve cinsel çekiminin kendi cinsiyetinden olan bireylere yönelik olması*” anlamına gelen homoseksüelliktir (eşcinsellik). Cinsiyet türleri konusunda literatüre girenlere ek olarak şunlara yer verilebilir. Heteroseksüellik; “*kişinin karşı cinsiyete cinsel ilgi duyması*” demektir. Aseksüellik, “*kişinin herhangi bir cinsel ilgi duymaması*” ve pansseksüellik, “*kişinin tüm cinsiyetlere karşı cinsel ilgi duyması*”dır.¹⁰

Kadınsı davranışlar gösteren erkek ya da doğuştan hem erkeklik hem de dişilik organına sahip veya erkek mi kadın mı olduğu tespit edilemeyen bireylere, klasik İslam hukuk kaynaklarında yer alan kaynaklarda “*hünsâ (hermafrodit-interseks)*” şeklinde isimlendirilmiştir. Hünsâ, cinsî (sex) tabiatında cinsiyeti belirsiz veya çift cinsiyetli olmayı ifade etmektedir. Araştırmada, klasik fıkıh kaynaklarında hünsâ bireylerle ilgili ileri sürülen bilgiler, günümüz gelişen tıp ve psikolojik verileri ile mecz edilerek konuyla ilgili yeni bakış getirilmeye çalışılmıştır. İslam hukuku klasik kaynaklarında ‘*Kitâbu'l-hünsâ*’ başlığı altında ve ayrıca fikhî mevzular arasında dağınık bir şekilde yer alan cinsî tabiatla ilgili hükümler, bize geniş bir fıkıh malzemesi sunmaktadır. İslam hukukunun klasik kaynakları incelendiğinde –açıklanacağı üzere-

⁵ Türk Dili Kurumu (TDK) “Cinsiyet” (Erişim Tarihi 10 Eylül 2021).

⁶ Simone De Beauvoir, *İkinci Cinsiyet I-II*. çev. Gülnur Acar Savran. 3. Baskı. (İstanbul: Koç Üniversitesi yayınları, 2021), I, 49, 162, II, 103; Giddens, Anthony. *Mahremiyetin Dönüşümü*. çev. İdris Şahin. 5. Baskı. (İstanbul: Ayrıntı, 2022), 113, 135; Lips, Hilary M. *Toplumsal Cinsiyet Temel Bilgiler (Gender-The Basics)*. çev. Onur Orhangazi. 1. Baskı. (Ankara: Ütopya, 2021), 119, 196, 233, 236; Direk, Zeynep. *Cinsel Farkın İnşası*. 3. Basım. (İstanbul: Metis, 2021), 208

⁷ Sadık Toprak ve diğerleri. “Cinsiyet Hoşnutsuzluğu Olan Bireylerin Cinsiyet Değiştirme Sürecinin Hukukî Boyutu.” *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 2021/84, s. 31, 32, 33, 34.

⁸ Türk Dil Kurumu (TDK) “Biseksüel” (Erişim 18.Eylül 2021).

⁹ Türkiye LGBT Birliği “Travesti nedir?” (Erişim 18 Kasım 2021.)

¹⁰ Keskin ve ark.. “Transseksüalizm: Klinik Özellikleri ve Yasal Konular Transsexualism: Clinical Features and Legal Issues” *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 2015;7(4): 436-447; Özay, Hilal .”İslâm Hukukunda Transseksüellik veya Travesti Olmanın Hükümü”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi / 51*(Haziran 2019): 207-234. Christine ameliyatı için bkz. Keskin ve ark., 438; Kurtoglu, Ayça. “Sex Reassignment, Biological Reproduction and Sexual Citizenship in Turkey” *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*. Cilt: 1 Sayı: 2 (30 Aralık 2009), 79-88; Sadık Toprak ve diğerleri. “Cinsiyet Hoşnutsuzluğu Olan Bireylerin Cinsiyet Değiştirme Sürecinin Hukukî Boyutu.” *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 2021/84, s. 31-32; Cinsel Eğitim Tedavi Araştırma Merkezi (CETAD)“Homoseksüel”(Erişim 18 Kasım 2021).

mevcut hukuk düzenlerinden farklı olarak birçok ileri meselenin değişik yönleriyle tartışıldığı ve bu tarz bireylerle ilgili hukukun oluşturulduğu görülecektir.¹¹

2. Cinsiyet ve Özgürlük Kavramı

Farklı cinsel kimlik ve yönelimleri savunan birey ve grupların kendilerini hukukî düzlemde meşrulaştırma adına en çok müracaat ettikleri kavramların başında özgürlük gelmektedir. 28 Haziran 1968’de ABD’de yaşanan Stonewall ayaklanması bu duruma bir örnek teşkil etmektedir.¹² Stonewall ayaklanması sonrasında olaylara katılan bireyler, eşcinselliğin yaratılışın özünde var olduğunu savunarak hukuksal zeminde temel hak ve özgürlük kavramlarına başvurarak hak sahibi olmak istemişlerdir. Bu tür yapılanmalarda ve ideolojilerde özgürlükten kastedilen şey; kişinin istediği her şeyi yapması, elde edebilmesi ve benmerkezci (egosantirik) bir yaklaşımla hareket etmesidir. Kısacası sınırsız özgürlüğe sahip olmasıdır.¹³

Halbuki bireyin özgürlük alanı, başka bireylerin özgürlük alanını ihlal ettiğinde yahut kamu menfaatinin aleyhinde olacak bir eyleme dönüştüğü anda özgürlük alanından çıkmaktadır. Kanunların var oluş sebeplerinden biri de bireylerin özgürlük alanlarının tahsisi ve müdafaasıdır. Kanunlar bireye özgürlük hakkı tanırken kamu menfaatinin gözetilmesi ilkesi üzerinde titizlikle durmaktadır. Kamu menfaatinin üstün tutulmasının sebebi, umumun menfaatinin korunmasıdır. Sınırsız özgürlük sonucunda başka insanlara zarar verildiği takdirde, başkalarının zarar görmeme özgürlükleri ihlal edilmiş olur.¹⁴

Toplumsal cinsiyet kavramını esas alan gender hareketi, ilk bakışta kadın ve erkek eşitliğini (cinsiyet eşitliğini) savunmaya yöneliktir. Amaç toplumda kadın ve erkeği eşit derecede söz sahibi yapmak eşit sorumluluklar yüklemek ve eşit haklara sahip olabilmelerini sağlamaktır. Kavram biraz daha derinlemesine incelendiğinde ise, daha farklı hedeflerinde gözetilmek istendiği aşikâr bir gerçek olarak kendini göstermektedir. Cinsiyetler arası ayrımcılığı ortadan kaldırma, her türlü cinsiyet ve cinsel yönelime saygı duyma ve hakları koruma, cinsiyetler arası geçiş meşrulaştırma, cinsiyet farklılıklarının ortadan kaldırma bunlardan bazılarıdır. Özellikle yurt dışında bu kavramın destekçileri olduğu gibi anti-gender hareketler olarak adlandırılan gender karşıtı büyük kitleler de bulunmakta ve ülkelerarası bağlantı kurmalarını sağladığı için bu hareketi tutkal metaforuyla ifade edilmektedir. Bu harekete karşı çıkan bireylerin kullandıkları argümanlar çok geniş bir yelpazede kendisini göstermektedir. Cinsiyet ile ilgi hürriyetin yalnızca yaratıcı tarafından tayin edilebileceğine ve devletin buna müdahil olamayacağına dair kullandıkları “Freedom is given by god not give by govt” (Hürriyet devlet tarafından değil yaratıcı tarafından verilir) şeklindeki ifade, onlara ait meşhur sloganik bir cümledir. Antigender hareketleri savunan ebeveynlerin çocukların gender hareketlerine dâhil edilmemesi için geliştirdikleri bir başka sloganik cümle ise “Don’t mess with our children” (çocuklarımızla uğraşma) şeklindedir. Bu durum ebeveynlerin çocuklar konusundaki hassasiyetlerini ortaya koymaktadır. Gender kavramı ülkemize İstanbul Sözleşmesi ile etkili bir giriş yapmış, ancak kavramın tam anlamıyla açıklanmaması ve tartışılmamasından dolayı yanlış anlaşılmalara

¹¹ Burada dolaylı yönden de olsa cinsi tabiatla ilişkilendirilebilecek daha başka kavramların varlığından bahsetmek gerekir. Kadın sünneti ve tavâşilik (hadım, içdiş, sterilizasyon ve kastrasyon) cinsel organlara uygulanan işlemlerdendir. Makalede cinsiyetle ilgili olarak dile getirilenlerle birlikte daha kapsamlı bir çalışma yapılması planlanmaktadır. Bu anlamda fikhî malzeme ile psikolojik, sosyolojik ve tıp verileri bir arada işlenerek hukukta cinsiyet felsefesine dönüştürülecektir.

¹² BBC NEWS Türkçe “Stonewall: LGBT+ hakları açısından bir dönüm noktası olan ve milyonlarca kişinin hayatını değiştiren ayaklanma” (Erişim 01 Aralık 2022).

¹³ Meryem Şahin, “Dünyada Toplumsal Cinsiyet Karşıtı (Anti-Gender) Hareketler,” *Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2020, 659-665.

¹⁴ Şahin, 660-664; Nevzat Tarhan. “Eşcinsellik Hastalık mı?” (Erişim: 01 Şubat.2022).

sebebiyet verilmiştir. Gender karşıtı kimseler, kavramsal karmaşa yüzünden kadın şiddetini destekleyen kimselermiş gibi anlaşılmıştır. Bu yüzden kavram hakkında tenkitte bulunan kişiler sert şekilde tenkit edildiği için cinsiyet ya da gender kavramı tam manasıyla ele alınıp eksik yönleri eleştirilememiştir.¹⁵

Avrupa Birliği ve Türkiye tarafından ortaklaşa finanse edilen ve 19 Eylül 2014 tarihinde başlayan 24 aylık bir proje olan ETCEP (Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi), 40 farklı pilot okulda uygulanmıştır. Bu uygulamalar sonrası öğrencilerin beyan ettikleri görüşlerde dikkate değer cümleler söz konusudur. Öğrencilerin beyanlarından örnek vermek gerekirse; “Atasözlerinde ayrımcılık olduğunu öğrendim.”, “Her İnsanın her şeyi yapabildiğini öğrendim.”, “Kadınların ve erkeklerin her şeyde eşit olduğunu öğrendim.”, “Kalıplaşmış kavramların çok saçma olduğunu aslında erkeklerle kadınların eşit olduğunu kavradım.”, “Günlük yaşantımızda ne kadar ayrımcılık olduğunu anladım.” şeklindedir.¹⁶ Avrupa’da seçim kaygısı, ahlaki yozlaşma ve karşı konulamaz baskılar sebebiyle cinsiyet kavramı ile ilgili oluşturulmaya çalışılan sınırsız özgürlük alanı halkın topyekûn desteklediği faaliyetler arasında değildir. Birçok Avrupa ülkesini bir araya getiren anti-gender hareketler bu durumun en büyük kanıtıdır.¹⁷

Avrupa ülkelerinin bu konuda göstermiş olduğu tutumlar yakın dönemlere kadar aslında olumsuz yönde olmuştur. Örneğin 1973 yılında Fransa’da raks mesleğini icra etmek için cinsiyet değiştirme ameliyatı olmuş bir erkek hukuksal düzlemde cinsiyetini değiştirebilmek için mahkemeye başvurmuş ancak ret cevabı almıştır. Kararın gerekçesi olarak “cinsiyet değiştirme için tıbbî bir gerekçe ve tedavi zorunluluğu bulunmadığı”; ayrıca psikolojik ve toplumsal sebeplerin cinsiyet değiştirmek için yeter sebep olmadığı ve bunun biyolojik doğaya uygun düşmediği” ifade edilmiştir. Bu konudaki asıl özgürlük, bireyin rızası ve isteği doğrultusunda, uygun şartlarında oluşturulmasıyla cinsiyetle ilgili yaşamış olduğu rahatsızlığını tedavi ettirebilmesidir.¹⁸

Allah, insanı imtihanın bir parçası olarak fiillerinde özgür bırakmış ancak her fiilinden sorumlu tutulacağını bildirmiştir. Koymuş olduğu ilahî kanunlar ve göndermiş olduğu peygamberlerle şeriatini vahyetmiş inanma ve kanunlara uyma konusunda insanları özgür bırakmıştır. Farklı cinsel yönelimler ilk bakışta sadece bireyi ilgilendiren bir mevzuymuş gibi gözükse de gerçek öyle değildir. Giriş kısmında bahsetmiş olduğumuz gibi insanın kadın ve erkek şeklinde iki farklı cinsiyete sahip olarak yaratılmasının birçok hikmeti bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi neslin devamının sağlanması ve insanlığın hem anatomik olarak hem de kültürel miras olarak ilerleyen süreçte varlığını devam ettirebilmesidir. İlk bakışta kişisel bir özgürlük olarak görünen bu tercihlerin ileride oluşturacağı sonuçlar bütün insanlığı olumsuz şekilde etkilemekte ve kanunun korumaya çalıştığı kamu menfaatini zedelemektedir. Ancak farklı cinsel yönelimler açık bir biçimde insan hakları evrensel bildirgesinde koruma altına alınmaya çalışılmıştır.¹⁹

¹⁵ Şahin, 657.

¹⁶ Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (ETCEP) (Erişim 10 Mart 2022).

¹⁷ Şahin, 657, 658.

¹⁸ Nevzat Tarhan. “Eşcinsellik Hastalık mı?” <https://www.nevzattarhan.com/escinsellik-hastalik-mi.html>(Erişim: 01 Şubat.2022.); Aissa, Maiza. “İslam Ceza Hukuku Hükümleri ile Pozitif Ceza Hukuk Sistemlerinin Çatışması; İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukukta Cinsiyet Değiştirme Hükümleri.” ed. Refik Korkusuz, Abdurrahman Eren. *İslam Ceza Hukuku Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (Antalya 30 Nisan – 3 Mayıs 2015); Şahin, 664-665.

¹⁹ Madde 21. Ayrımcılık yasağı: “1.Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, kalımsal özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya başka herhangi bir görüş, bir ulusal azınlığın üyesi olma, hususiyet, doğum, maluliyet, yaş veya cinsel eğilim gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılması yasaktır.” (20.01.2021).

Evrensel düzeyde kabul edilebilmesi için yasaların, insanların evrensel ahlak ve etik kabullerine uygun olması gerekmektedir. Oysa insanlık mirasını ve insan neslinin devamlılığını tehdit ettiği aşikâr olan böyle bir konuya evrensel düzlemde bir hak tanımlaması yapılmaya çalışması tüm insanlığın aleyhine bir durumdur. APA(American Psychiatry Association) Amerika Psikiyatri Birliği “eşcinselliği” bir hastalık olarak kabul etmekte ve “Cinsel Kimlik Bozukluğu” olarak adlandırmaktadır.²⁰

3. Tıbbî Açından Cinsiyet Çeşitleri ve Cinsiyet Değiştirme

3.1. Hermafrodit (İnterseks) Bireyler

Hermafrodit bireyi açıklamak gerekirse interseks (hünsâ) anlamına gelmekte olup interseks birey; cinsel organları, eşeyssel bezleri, hormonları, kromozomları veya üreme organlarını etkileyen bir dizi doğal farklılığı tarif etmek için kullanılan kapsayıcı bir terimdir. Bazen bu nitelikler doğuştan itibaren görünür durumdadır, bazen ergenlik çağına ortaya çıkarken bazen de fiziksel olarak görünür olmayabilmektedir. Ayrıca interseks olmak düzeltilmesi gereken tıbbî bir durumdur.²¹ İnterseks gibi doğal cinsî tabiat bozuklukları olan birçok çocuk, ‘normale döndürmek’ amacıyla ameliyat edilmektedir. Bu müdahaleler, çoğunlukla vücudun büyük bir bölümünü etkilemesi, tersine çevrilmesinin mümkün olmaması ve acil ihtiyaç bulunmadığı durumlarda gerçekleştirilmesi nedeniyle büyük bir hukukî krize sebep olmuşlardır. Doktorlar ve ebeveynler iyi niyetli olsa da, interseks çocuklar üzerinde uygulanan prosedürler; kısırlık, fiziksel acı, idrarını tutamama ve hayat boyu süren psikolojik ıstırap da dâhil olmak üzere çok büyük sorunlara yol açmaktadır. Üstelik tüm bunların, çocukları, toplumun kız veya erkek çocuğun nasıl görünmesi ‘gerektiğine’ ilişkin normlarına uygun hale getirmek için yapıldığı iddia edilmektedir.

İnterseks kelimesinden farklı olarak trans kavramı, cinsiyet kimliği doğuştan atanan ve cinsiyetinden farklı olan insanlar için kullanılan daha kapsayıcı bir ifadedir. Oysa interseks ifadesi, içsel kimlik algısıyla değil, fiziksel cinsel niteliklere dairdir. İnterseks ve trans ayrı kavramlardır ancak bir interseks birey kendisini aynı zamanda trans olarak da tanımlayabilir. İnterseks olmanın trans olmakla hiçbir ilgisinin olmadığı ileri sürülmektedir ki gerçekten bir ilgisi yoktur.²² Fiziksel cinsel özelliklerin, bireyin kendi cinsiyet kimliğini nasıl değerlendirdiğiyle veya kimden hoşlandığıyla ilgisi yoktur. Bir interseks heteroseksüel, gey, lezbiyen, biseksüel veya aseksüel olabilir ve kendisini kadın, erkek veya trans olarak tanımlayabilir ya da hiçbiri ile tanımlamayabilir.²³ Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) tarafından, ABD’nin sadece erkek ve kadın cinsiyeti üzerine var etmeye çalıştığı cinsiyet anlayışında diğer bireyleri yok sayması eleştirilmekte ve Malta Deklarasyonuna dikkat çekilmektedir. İslam hukuku, bu tarz bireyleri görmezden gelmemiş ancak cinsî tabiatla ilgili onların ileri sürdükleri ve hak olarak gördükleri meseleleri cinsellik adına kabul edilemez saymıştır. Bu bağlamda özgürlük adı altında dejenere olmuş cinsiyet kavramının toplumda meydana getirdiği ahlakî yozlaşma, neslin devamlılığının

²⁰ Nevzat Tarhan “Eşcinsellik Hastalık mı?” (Erişim: 01 Şubat.2022.)

²¹ Necla Keskin ve diğerleri. “Transseksüalizm: Klinik Özellikleri ve Yasal Konular Transsexualism: Clinical Features and Legal Issues” *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 2015;7(4): 436, 437.

²² Keskin ve ark, 437-447.

²³ İslam hukuku interseks bireyleri hukuk nazarında cinsî tabiat içerisinde normal karşılayarak onlara bir çıkış yolu sunmuş ancak trans bireyler için böyle bir yolu izlememiştir. Trans durumu temelinde daha çok psikolojik ve sosyolojik nedenlerin olduğu ve fesada neden olma tehlikesi sağtığı için kabul edilmemiştir. Burada İslam’ın aile ve toplumla ilgili temel stratejisi tehdit edilmektedir. Bu nedenle intersekslerin, kendi cinsiyet kimliklerini seçme hakları vardır ve asla kendilerini rahat hissetmedikleri bedenlerle veya kimliklerle yaşamaya zorlanması doğru değildir. Trans bireyler için bu durum asla söz konusu edilemez.

tehlikeye girmesi, insan fitratının bozulması gibi pek çok önem arz eden sorunu gün yüzüne çıkarmıştır.²⁴

Bedeni doğa bilimlerinden ayırıp sosyolojinin içerisinde ele alan kişiler arasında öne çıkan önemli isimlerinden birisi İbn-i Haldun'dur. Meşhur sosyolog "Mukaddime" adlı eserinde insanın toplu halde yaşayan bir canlı olduğunu belirtmiştir. Toplumlara incelerken hem toplumun birey hem de bireyin toplum üzerinde ortaya çıkardığı etkiden bahsetmiş ve toplum birey ilişkisini iç içe değerlendirmiştir.²⁵ Bireylerin toplumdaki rolleri, konumları ve tutumları buldukları çevreye göre farklılık göstermektedir. Breyn Turner bedenini sadece doğaya ait bir yapı olmadığını, bilakis kültürle yakından bir ilişki içerisinde bulunduğunu savunmuştur. O, bireylerde var olan birçok yerleşik anlayışın toplum kaynaklı olduğunu vurgular. Ona göre beden, aynı zamanda bireyin her alanda vermek istediği birçok mesajı karşı tarafa aktarmada kullanmış olduğu bir şifre, kanal vazifesi görür.²⁶ Turner bunlara ilaveten bireylerin iç ve dış olmak üzere iki bedenden meydana geldiğini ve bireylerin bu iki beden tanımını üzerine değerlendirilmesi gerektiğini ortaya atmıştır. İç beden bireyin vicdani değerleri ve toplumsal motifleridir. Birey dış bedenini yanı sıra yaşamış olduğu toplumun değerlerini de içselleştirmektedir. Bu durumda bireyleri yaşadıkları toplumlardan bağımsız olarak ele almak hatalı bir yaklaşım olur.²⁷

Seküler toplumların ve geleneksel toplumların bireye etkilerini inceleyecek olursak seküler toplumlarda bireysellik (özgüçülük) ön plandadır. Kişiler topluma karşı sorumlu olmakla birlikte kendi menfaatlerini gözetme konusunda geleneksel toplumlara göre daha benmerkezci davranabilmektedirler. Sekülerleşmenin etkisi ile geleneksel toplumlarda da yavaş yavaş bireysellik (özgüçülük) ön plana çıkarması ortak paydaların azalmasına neden olmuştur. Geleneksel toplumlarda dini değerlerin ve meşruiyetin sınırları bellidir. Ancak modern toplum yapısında bu ortak paydalar birbirinden bağımsızlaştıkça, meşruiyetin sınırları başlı başına birer probleme dönüşmüştür. Bu konuda hukukçular bir pusula görevi görmeye çalışsalar da cinsiyet konusunda bireyin özgüçülüğüne onların etkisi oldukça zayıftır. Çünkü bireyler içinde buldukları toplumda kendilerince ortak paydalarına göre hareket ettiklerini düşünmektedirler. Sekülerleşmiş toplum içerisinde yetişmiş olan bir bireyin, cinsiyete ve cinsel yönelime bakışı toplumsal paydalara sahip olan diğer bir bireyinki ile aynı olmayabilmektedir. Seküler toplumlarda birey sınırsız özgürlük ve benmerkezci bir anlayışla hareket ettiği için bedenine istediği müdahalede bulunabileceğini, tercihlerine hiçbir sınırlama konulamayacağını düşünmektedir. Geleneksel toplumlarda ise, gelenekler yani ortak paydalar ön plandadır. Birey, topluma karşı sorumluluk bağlamında yapmış olduğu her fiilin bir bağlayıcılığının olduğunu bilir ve bu zihniyet üzerine dini değerlere önem vererek yaşamını devam ettirir. Bireysel çıkarlarından ziyade toplumsal menfaatin gözetilmesinin ahlaken daha etik olduğunun farkındalığına sahiptir. Kendisine bahsedilmiş olan bedenini hem hukuken ve dinen hem de toplumsal boyutta sorumluluğunun şuurunda olduğu bir yaşantı sürmeye çalışarak bu perspektifte kendi meşruiyet sınırlarını çizer. Semavi dinlerin tamamında ve semavi kaynaklı olmayan dini inanışların büyük bir çoğunluğunda beden yaratıcının insanoğluna bahsettiği ve iyi korunmasını istediği bir

²⁴ Çiftçi, *Toplumsal Cinsiyet Feminizm ve LGBTIQ+*. 57; Uluslararası Af Örgütü (UAÖ), "İnterseks Hakkında Bilinen 5 Yanlış Şey" (Erişim 13 Eylül 2022.); Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), "Hüsnâ" (Erişim 14 Eylül 2022.).

²⁵ İbn-i Haldun. *Mukaddime*. ter. Halil Kendir. (İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 2004), 271.

²⁶ Örneğin bireylerin sakal ve bıyık bırakma şekilleri, kullandıkları ziynet eşyaları, simge ve objeler onların fikir dünyaları ideolojileri hakkında karşı tarafa bilgi ve mesaj vermektedir.

²⁷ Ramachandran Sudarshan and others. "Turner Syndrome." *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi (Archives Medical Review Journal)* 2012; 21(4):246-252; Çağıl, Abdullah, "Aristoteles Felsefesinde Biyolojik ve Toplumsal Cinsiyet Anlayışı", *Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD)*, Haziran 2022 (10), s.62-68; Çiftçi, *Toplumsal Cinsiyet Feminizm ve LGBTIQ+*, 34, 53, 57.

emanettir. Bireyler bu sınırsız özgürlük anlayışı ile aslında insanın içerisinde var olan ve onu hayvandan aşağı bir mertebeye düşürebilecek olan süfli arzularını tatmin adına fitratı ve biyolojik dengeyi bozmaya çalışmaktadırlar.²⁸

Yine cinsî tabiatla eşcinsel bireylerin yönelimlerini meşrulaştırma adına savundukları gerekçelerden bir tanesi, eşcinselliğin doğuştan gelen bir eğilim olduğu iddiasıdır. Ancak yapılan araştırmalarda, eşcinsel yönelime sebebiyet verecek bir genin insan vücudunda var olduğuna dair bilimsel bir tespit bulunamamıştır. İlerleyen süreç içerisinde bu durum psikopatolojik (cinsiyet stereotip) bir problem olarak ele alınmıştır. 1980 yılında, transseksüellik, APA'nın resmi terimleri arasında "*Cinsel Kimlik Bozuklukları*" başlığı altında cinsel bozuklukların yetişkin formlarında yer almıştır.²⁹ Eşcinsel aktivistlerin savundukları argümanlarının aksine "Scientific American Mind" isimli meşhur bilim dergisinin Mayıs-Haziran 2010 sayısında eşcinselliğin en yaygın türü olan transseksüelliğin kültürel öğrenme ile oluştuğu ortaya konulmuştur.³⁰ Bu konuyla ilgili olarak özellikle cinsel organı tam manası ile teşekkül etmemiş çocuklar üzerinde yapmış olduğu araştırmalarla bilinen John Money, 2-3 yaşa kadar yapılacak cinsiyet tayinine çocuğun uyum sağlayabileceğini ileri sürmüştür. İlerleyen yaşlarda çocuğun bu duruma ilk etapta kadar kolay bir şekilde uyum sağlayamayacağını ve çocuğun davranışlarının değiştirilemeyeceğini ifade etmiştir. Bu verilerden hareketle o, cinsiyetin hem biyolojik hem de çevresel faktörlerin etkisinde kalabileceğini savunmaktadır.³¹ Özellikle Avrupa'da her geçen gün cinsel kimlik ve yönelimle ilgili yapılan tartışmaların seküler bir yapıda olmalarına rağmen kültürden hala etkilendikleri ortadadır. Bu durum ortak paydaların az olsa da birey üzerindeki etkilerini kanıtlama adına yeterince tatmin edicidir.

Sağlıklı ve güçlü bir toplum ancak sağlıklı cinsî nitelikleri taşıyan bireylerin varlığı ile kendini gösterebilir. Birey toplumu oluşturan en küçük ve en önemli temeldir. Bu sebeple bireylerin her alanda bilinç düzeylerinin artırılması gerekir. Çoğu zaman mahremiyet gibi hususlardan ötürü ikinci plana atıldığı düşünülen ve konu hakkında bir çalışma ihtiyacının, temelinde son zamanlarda ortaya çıkan birçok toplumsal karmaşanın (LGBT) nedeni cinsiyet kavramıdır.³² Toplumsal yapının yanında teknolojik ve tıbbi gelişmelerle birlikte maalesef cinsiyet değiştirme operasyonları ve hormonal takviyeler yaygınlık kazanmış durumdadır. Önceleri hayati tehlikeler barındıran işlemlerin, günümüzde bazı ilave sorunlara neden olmakla birlikte eskisi kadar tehlikeli bir durum oluşturduğu söylenemez. Bireyler eski dönemlere nazaran bu işlemlere daha kolay ulaşabilmektedirler. Bu işlemler, yaygınlık kazanmış olsa bile fahiş fiyatlarla yapılmaktadır. Bu durum hem bireyi hem de çevresini olumsuz yönde etkileyen faktörlerdendir. Özetlememiz gerekirse bireylerin cinsiyet tanımlamalarındaki farklılıklar çok boyutludur. Bunlar toplumsal yapıdan, dini inanışlara, tıbbî gelişmelerden psikolojik kabullere kadar farklılık gösterebilmekte ve bireylerin tercihlerinde etkin şekilde rol almaktadır. Toplumsal kültürün korunması ve ahlakî yozlaşmanın yaşanmaması için bireysel olarak değil toplumsal olarak hareket edilmeli ve toplumun aleyhinde olacak her türlü tavır toplumsal değerler

²⁸ Çağıl, 62-68; Çiftçi, *Toplumsal Cinsiyet Feminizm ve LGBTİQ+*, 201 vd; Kadir Canatan "Bedene Estetik Müdahaleler: Sosyolojik Yaklaşım". *Tıbbi Dini Hukuki ve Etik Yönünden Bedene Yapılan Müdahaleler Sempozyumu* İSAR, 2015.

²⁹ Keskin ve ark, 436-447; Özay, Hilal. "İslâm Hukukunda Transseksüellik veya Travesti Olmanın Hükümü." *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (Haziran 2019): 207-234.

³⁰ Nevzat Tarhan, "Eşcinsellik Sadece eşcinsellik Değil mi?" (Erişim 02 Ocak 2022).

³¹ Doğan Cüceloğlu. *İnsan ve Davranış*. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2021), 388-389.

³² Simone De Beauvoir, I, 49, 162, II, 103; Giddens, 113, 135; Lips, 119, 196, 233, 236; Direk, 208.

süzgecinden geçirilerek kabul edilmelidir.³³

3.2. Tıbbî Açıdan Cinsiyet Çeşitleri

Tıbbî açıdan insan anatomisi dört farklı cinsiyet çeşidine sahiptir. Bunlar iç genital cinsiyet, dış genital cinsiyet, genetik cinsiyet ve gonadal cinsiyettir. Tıbb'a ait bu terimlerin açıklanması, fıkhıta ortaya konulan cinsî tabiatla ilgili "hünsa" "muhanne" ve "müteraccile" bireylerin değerlendirilmesinde bize rehberlik edecektir. Cinsiyetler arası herhangi bir uyumsuzluk sonucu doğal cinsiyet gelişim bozukluğuna sahip olan bireyin yaşamını rahat bir şekilde devam ettirmesi ve tam manasıyla mükellefiyet sınırlarını belirleyebilmesi için doğru cinsiyet tayinini nasıl yapması gerektiğine dair uzman görüşler üzerinde titizlikle durulmalıdır.³⁴

Genital sistem organları, cinsiyete göre farklı hormonlar salgılar ve böylece cinsiyetle ilgili sistematik yapı işleyişe geçer. İnsan neslinin devamlılığını bu genital üreme sistemi sağlamaktadır. Cinsiyet çeşitleri arasındaki bir nedene bağlı uyumsuzluk sonucu kişide genetik cinsiyet bozuklukları meydana gelmektedir. Bu durumlar çok farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir. Bir çocuk dünyaya geldiği zaman dış genital yapıya bakılarak cinsiyetine karar verilir. Böyle durumlarda cinsiyet gelişim bozukluğuna sahip olan bireylerin bu durumu doğar doğmaz öğrenilebileceği gibi ilerleyen yaşlarda da kendileri öğrenebilir ya da hiç öğrenmeden hayatları sona erebilir. Yeni doğanlarda gözlenen bir başka durumsa 'ambigusgenitalya' "şüpheli/kuşkulu cinsiyet" diye bilinen yapıdır ve bu durumda dış genital yapıya bakarak çocuğun cinsiyetinin ne olduğuna karar verilemeyebilir. Cinsiyet Gelişim Bozukluğu (CGB) her 4500 çocukta bir meydana gelebilmektedir.³⁵

Cinsiyet bozukluğunun tespit ve tedavisi, cinsî tabiatla ilgili cinsiyet türlerinin bilinmesiyle mümkündür. Tıbbî açıdan cinsî tabiatla ilgili cinsiyet türleri aşağıdaki gibi ele alınmaktadır;³⁶

3.2.1.Genetik Cinsiyet

Cinsiyetin oluşumunun en baştaki etkeni genetik cinsiyettir. Çocuğun cinsiyeti anneden gelen xx kromozomu ve babadan gelen xy kromozomu sonucu belli olur. Anne ve babadan x kromozomu geldiği takdirde xx kromozomuna sahip olan bebek dişi olur. Anneden x babadan y kromozomu alındığı takdirde ise xy kromozomuna sahip olan bebek erkek olur.³⁷

3.2.2.İç Genital Cinsiyet

Erkekler ve kadınlar kendi cinsiyetlerine özgü olarak farklı yapılardan oluşmaktadırlar. Kadınların iç genital sisteminin adı organa "genital efeminina (dişi üreme organları)"dır. Vajina, uterus, fallop tüpleri ve overdan müteşekkildir. Erkeklerdeki iç genital sistemin ismi ise "organa genitalemasculina (erkek üreme organları)"dır. Fallus, testis, skrotumdan oluşmaktadır.³⁸

³³ Giddens, Anthony. 113, 135; Lips, 119, 196, 233, 236; Direk, 208.

³⁴ Ömer Berköz ve diğerleri. "Cinsiyet Değiştirme Cerrahisi (Gender Assigment Surgery)." *Ist Faculty Med* 2021;84 (Suppl.1), 26-30. Ayrıca değerlendirmeler için bkz. Duygu Onar Cura ve Ayfer Ülgenalp, "Cinsiyet Disforisinde Genetik Faktörlerin Rolü." *Hitit Med J.* 2020; (2(2), 49-55.

³⁵ Tuğtepe Çocuk Ürolojisi ve Cerrahisi "Gelişim Bozuklukları"(Erişim 09 Aralık 2021). Bu verilerle birlikte çocuğun anatomik uygunluğu, ailenin kararı da göz önünde bulundurularak uygun olan tedaviye başlanarak cinsiyet tayini multidisipliner bir şekilde ve uzmanlar rehberliğinde gerçekleştirilmelidir. Bu tür durumlarda hekim, ebeveynleri doğru şekilde bilgilendirerek çeşitli testler sonucu bebeğin hangi cinsiyete sahip olduğunu saptamaya uğraşır. Özellikle yeni doğanlarda bu tayin süreci iki yıl içerisinde olsa da çocukların cinsel yönelimleri ancak üç yıl içerisinde belirlenebilmektedir. Bkz. Adem Az-Hakan Ertin. "Hermafroditizm Üzerine: Etik Problemler." *Tıbbi Dini Hukuki ve Etik Yönünden Bedene Yapılan Müdahaleler Sempozyumu* İSAR, 2015.

³⁶ Berköz ve diğerleri, 26-30.

³⁷ Keskin ve ark, 436-447; ed. Uğur Gürgân, *Gelişim Psikolojisi*. (Ankara: Nobel Yayınları, 2019), 90-91.

³⁸ Ali İhsan Taşçı. *Cinsiyet Eğitimi*. 2. Baskı. (İstanbul: Betim Yayınları, 2017), 129-173.

3.2.3.Dış Genital Cinsiyet

Dış genital, iç genital organlara bağlanan giriş kapısıdır.³⁹ Kadınların dış genital sistemi pubis tepesi, iç ve dış labium, klitoris, vestibül, üretra, introitus, hymen, salgı bezleri ve perineden oluşur. Erkeklerin dış genital sistemi ise epididim, seminal veziküller, prostat, bazı salgı ve kanal bezlerini içerir.⁴⁰ Dış genital yapının oluşumunda androjen hormonu etkilidir. Androjen hormonunun çok salgılanması sonucu dış genital cinsiyet erkeksi bir karaktere doğru yönelmeye başlar.⁴¹ Androjen hormonu az salgılandığı takdir de ise dış genital cinsiyet kadınsı yönde gelişir. Androjen hormonu vücutta farklı nedenlerden dolayı salgılanabilmektedir.⁴²

3.2.4.Gonadal Cinsiyet

Cinsiyet organlarıdır. Kromozomlardaki değişiklikler neticesinde her iki cinste de farklı gonadlar oluşur. Bunlar erkeklerde testis, kadında ovaryumdur. İki temel görevi vardır. Bu görevler cinse özgü hormonların salgılanması ve üremeyle ilgili hücrelerin üretilmesidir. Kısacası yumurtalık ve testis gibi tohum hücresi meydana getiren bezlerdir. Erkekler de androjen yani testosteron kadınlarda ise östrojen ve progesteronun salgılanmasını sağlar.⁴³

Tıbbî açıdan cinsiyet çeşitlerini verdikten sonra cinsiyet değiştirme işlemleri hakkında bilgi vererek cinsiyet sorununda (hüsnâ/hermafrodit/interseks), doğal cinsiyet bozukluklarının düzeltilmesi ile ilgili hukukî alt yapıya geçilecektir.

3.3.Hormonal Tedavi Yoluyla Cinsiyet Değiştirme

Cinsiyet değiştirmede hormon tedavisine başvurmak isteyen bireylerde on sekiz yaşına ulaşmış olma şartı aranmaktadır. Hormon tedavileri cerrahî operasyonlara nazaran geri dönüşüm ihtimalinin daha fazla olduğu uygulamalardır. Hormon tedavisinde erkek yönünde cinsiyet değiştirmek isteyen bireylerin *erkeksi* bir görünüme sahip olması için vücudunda bulunan testosteronu azaltmak amacıyla anti-androjen ilaçlar verilir ve östrojen, progesteron hormon takviyesi yapılır. Kadın yönünde cinsiyet değiştirmek isteyen bireylerde ise, *feminen* bir görünüme kavuşmak adına kadınlara özgü hormon ilavesiyle hormonal tedavi yoluyla cinsiyet değiştirme olmaktadır. Takviyeler ağız yoluyla ya da *parantral* yani ağız yoluyla alınmayıp vücutta damar yoluna ya da kaslara enjekte edilmesi şeklinde de gerçekleştirilebilmektedir.⁴⁴

Kadınsı yönde hormonal tedavi almak isteyen bireyler de istenilen durumlar; kadınsı tipte kilo alımı, saç dökülmelerinde azalma, bedendeki kılların azalması, memelerin büyümesi, sesin incilmesi, cildin eskiye göre yumuşaması, üst beden gücünde güç kaybı şeklindedir. Hormon tedavisinin durdurulmasıyla bazı özellikler geri dönüşüm sağlayabilmektedir. Erkeksi yönde hormon tedavisi alan bireylerde istenilen durumlar ise; üst bedende güçlenme, erkek tipi saç dökülmesi, yüzde kıllanmanın artması, erkeksi tipte de kilo alımı, genel bir kilo artışı, seste kalınlaşma ve memelerde hafif küçülme şeklindedir.⁴⁵

Hormon tedavisini uygulayan bireylerin maruz kalabilecekleri riskler bulunmaktadır. Bunlara; kan pıhtılaşması, damar tıkanıklığı, kardiyovasküler kalp ve damar ile ilgili hastalık risklerinde artış, bazı hormonal bozukluklar, kilo artışı, kandaki yağ miktarının artması, üreme

³⁹ Başak Aksu Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanı, "Kadın Genital Sistem Anatomisi" (Erişim 12 Aralık 2021).

⁴⁰ Demir Özbek, "Erkeklerde genital sistem" (Erişim 12 Kasım 21).

⁴¹ Taşçı, *Cinsiyet Eğitimi*, 129-173.

⁴² Hamit Okur "ambigius genitale nedir?" (Erişim 12 Aralık 2021).

⁴³ Rıfat Emral "Gonad Hastalıkları" (Erişim 12 Aralık 2021).

⁴⁴ Berköz ve diğerleri, 26-30; Necla Keskin ve ark, 436-447; ed. Uğur Gürgân, *Gelişim Psikolojisi*, 90-91.

⁴⁵ Berköz ve diğerleri, 26-30

yeteneğinden kısmen ya da tamamen mahrum kalma, obezite, kolesterol, karaciğerlerde iyi veya kötü huylu tümör oluşumu örnek gösterilebilir.⁴⁶

3.4. Cerrahî Operasyonlar Yoluyla Cinsiyet Değiştirme

Cerrahî yollarla cinsiyet değiştirmenin tanımı şu şekilde yapılmıştır; “Cinsel kimlik bozuklukları tedavisinde, istenen cinsiyetin fiziksel özelliklerine benzer görünümünün elde edilmesi ve bedensel fonksiyonların bu yönde, değiştirilmesi için ihtiyaca göre bir dizi ameliyat yapılarak oluşturulan işleme “cerrahî operasyonlar yoluyla cinsiyet değiştirme denir.”⁴⁷

Bireylerin bu ameliyatlara başvurmalarının nedeni, sahip oldukları birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerini istediği cinsiyet özellikleriyle değiştirebilmektir. Birincil cinsiyet özelliği ile kastedilen dış genital yapıdaki özelliklerdir. İkincil cinsiyet özellikleri ise; ses, kilo alma durumu, beden yapısı ile ilgili durumları ifade eder.⁴⁸

Ameliyatların gerçekleştirilmesi için komisyon raporları ve mahkeme kararları gerekmektedir. Ameliyatlar daha çok özel kliniklerde yapılmakta olup bu tür cerrahî müdahaleler oldukça pahalıdır. Yapılan cerrahi müdahaleler üst beden ve alt beden şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Kadından erkeğe geçişte üst bedende daha erkeksi bir görünüm için *mastektomi meme alma* operasyonu gerçekleştirilmektedir. İsteğe bağlı olarak ikincil cinsiyet özelliklerinden sayılan âdemelması, enli çene küçültme ya da genişletme (erkeğe geçişte çene ufaltılması yapılmamakta sadece çene daha geniş gösterilmeye çalışılmaktadır) gibi uygulamalar da tercihe bağlı olarak yapılabilmektedir. Alt bedene yapılan müdahaleler ise *dış genital yapı ve iç genital yapının bir kısmının erkeksi genital yapıya benzetilmesi* şeklinde gerçekleştirilmektedir. Yeni dış genital yapı için bireyin diz kapağı üzerinden ya da dirseğindeki deriden yararlanılmaktadır. *Erkekten kadına* geçişte ise, meme büyütme uygulaması enli çenenin törpülenmesi, âdemelması küçültülmesi gibi erkeksi birtakım görünümleri ortadan kaldırma ve saç ekimi operasyonları yapılmaktadır. Alt beden uygulamasında ise, *dış genital yapının kadınsı yönde değişimi* söz konusudur. Bu operasyonlar sonrasında bireyler kısmen ya da tamamen üreme yeteneklerinden mahrum kalabilmektedirler. Bu tür operasyonlar sonucunda kişide meydana gelebilecek bazı riskler mevcuttur.⁴⁹

3.5. Türk Medenî Kanunu ve Türk Ceza Kanun’unda Cinsiyet Değiştirme

Cinsî tabiatla ilgili kavramsal çerçevede geçen ve özellikle psikolojik ve sosyolojik özgüçülüğün ön plana çıktığı cinsiyet türleriyle birlikte tıbbî açıdan cinsiyet türlerine bağlı gerçekleşen cinsiyet değiştirme uygulamaları, kanun bağlamında *hormonal* ve *cerrahî uygulamalar* olmak üzere iki farklı şekilde yapılmaktadır.⁵⁰

Yasal olarak cinsiyet değiştirmek isteyen bireyler için temel şartlar aranmaktadır. Bunlar; bireyin 18 yaşını doldurmuş olması, evli olmaması, mahkemenin izin vermesi, cinsiyet değişikliğinin ruhsal olarak bir zorunluluk haline gelmiş olması ve üreme özelliğinden sürekli yoksun olmak şeklinde sıralanabilir. Türk Medeni Kanunu’nun cinsiyet değiştirme işlemini düzenleyen 40. Maddesi şu şekildedir:

⁴⁶ Berköz ve diğerleri, 26-30; Keskin ve ark, 436-447; ed. Uğur Gürgân, *Gelişim Psikolojisi*, 90-91; CETAD “Transeksüalite” (Erişim 22 Mart 2021.)

⁴⁷ Berköz ve diğerleri, 26-30.

⁴⁸ Keskin ve ark, 436-447.

⁴⁹ Semih Bağhaki, “Cinsiyet Değişim Ameliyatlarına Cerrahi Açısından Yaklaşım”. *Tıbbi Dini Hukuki ve Etik Yönünden Bedene Yapılan Müdahaleler Sempozyumu* İSAR, 2015.

⁵⁰ Sadık Toprak ve diğerleri. “Cinsiyet Hoşnutsuzluğu Olan Bireylerin Cinsiyet Değiştirme Sürecinin Hukukî Boyutu.” *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 2021/84, s. 31, 32, 33, 34.

Cinsiyetini değiştirmek isteyen kimse, şahsen başvuruda bulunarak mahkemece cinsiyet değişikliğine izin verilmesini isteyebilir. Ancak, izin verilebilmesi için, istem sahibinin on sekiz yaşını doldurmuş bulunması ve evli olmaması; ayrıca transseksüel yapıda olup, cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunluluğunu ve üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun bulunduğunu bir eğitim ve araştırma merkezinden alınacak resmi sağlık kurulu raporuyla belgelemesi şarttır. Verilen izne bağlı olarak amaç ve tıbbi yöntemlere uygun bir cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirildiğinin resmi sağlık kurulu raporuyla doğrulanması halinde, mahkemece nüfus sicilinde gerekli düzenlemenin yapılmasına karar verilir.⁵¹

TMK'nın 40. Maddesinin açıklaması şu şekildedir;

...Değişiklik için aranan diğer önemli koşul, kişinin on sekiz yaşını doldurmuş olması ve evli bulunmamasıdır. Henüz cinsiyeti yönünden bir değişiklik zorunluluğu bulunmayan ya da böyle bir zorunluluğun olup olmadığı belli olmayan kişilerin bu yola başvurmalarının önlenmesi bakımından en az on sekiz yaşını doldurmuş olması koşulu aranmış, bunun yanında bu kişinin evli olmaması koşulu da getirilmiştir.⁵²

Cinsiyet değiştirme sürecinde mahkemeye başvurulabilmesi için belli bir süre psikiyatristlerin gözetimi altında bireyin bu duruma ne kadar adapte olabileceği tespit edilir, daha sonrasında yapılan hormon tedavilerinin vücuttaki etkilerine bakılır. Cerrahî operasyonlar için hazır durumda olduğu düşünülen bireyler, gözlem altında bulunduğu kurumun oluşturduğu raporlarla cinsiyet değiştirmek için mahkemeye başvurur.

Bahsedilen maddeye ek olarak 3344 Sayılı Kanun sonrası Medeni Kanun'un 29. maddesine eklenen fıkra konu hakkındaki problemlerin derinleşmesine sebebiyet vermiştir. Fıkraya ilişkin yapılan eleştirilerden sonra eklenen bölüm şu şekildedir:

Doğumdan sonra meydana gelen cinsiyet değişikliğinin asgari sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi halinde nüfus sicilinde gerekli düzeltme yapılır. Bu konuda açılacak davalarda cinsiyeti değiştirilen kişi evli ise, eşe de husumet yöneltilir ve aynı mahkeme, varsa ortak çocukların velayetinin kime verileceğini tayin eder, cinsiyet değişikliği kararının kesinleştiği tarihte, evlilik kendiliğinden son bulur.

Cinsiyete dair konulan bu açıklama sonucu cinsiyet değiştirme talebini gerçekleştiren bireylerin nüfus kayıtlarını mevcut hal üzere yenilemesine neden olacak bir karar olduğu ileri sürülmüştür. Dolaylı yoldan cinsiyet değişikliği hukukî düzlemde hâkim kararına bağlanmıştır. Cinsiyet değişikliği bazı şartlara bağlı olarak dava edilebilir hale getirilmiştir. “*Cinsiyet değişikliğinin nüfus kaydına işlenmesi kararının kesinleşmesi ile evlilik kendiliğinden son bulur.*” ibaresiyle aile hukukumuzu oluşturan Kara Avrupa hukuku maddeleri içerisinde normal şartlar altında yer almayan yeni bir boşanma türü aile hukukuna dâhil edilmiştir.⁵³

⁵¹ 8 Aralık 2001 tarih 24607 sayılı Resmi Gazete de Yayımlanan, Türk Medeni Kanunu;

⁵² Türk Medeni Kanun'un 40'inci Maddesi Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Hukukî Sonuçları, 2013-103-1234 (Erişim 07 Şubat 2021).

⁵³ Aydın Zevkliler, “Medeni Kanun ve Cinsiyet Kargaşası”(Erişim 18 Şubat 2021.). Burada konuyla dolaylı bir şekilde ilgisi olan bir durumdan bahsetmek gerekir ki önemli bir noktadır. Fıkra da yer alan ibare neticesinde bireyler boşanma konusunda modern batı toplumlarında dâhi bulunmayan bir uygulama ile yargıç kararı olmaksızın gerçekleşen bir boşanma türünün geçerliliğinden bahsedilmiştir. Kullanılan ibarelerin bireyler tarafından yanlış anlaşılmaya açık olması ve cinsiyet değiştirme sonucu bekâr ya da evli kimselerin çekişmeli (nizalı) ve çekişmesiz (nizasız) dava ayrımına tâbi tutulmaması yapılan eleştiriler arasında yer almaktadır.

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) yer alan cinsiyetle ilgili kanun maddelerini incelediğimizde Avrupa hukukuna ve İnsan Hakları Beyannamesi'ndeki cinsiyet tanımlamalarına yer verildiği görülür. Buna göre öncelikle ceza kanunun amacından bahsetmek gerekir:

Türk Ceza Kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilebilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir.⁵⁴

Bu amaç çerçevesinde TCK'da ayrıca ilgili diğer hukuk mevzuatında yer verilen, cinsiyetle ilintili maddelerden bahsetmek gerekir. Cinsiyetle ilgili olan bu maddeler, ilişkili olduğu temek konuya işaret edilerek sıralanacak olursa (TCK'da yer alan hukuk maddelerini olduğu gibi görülmesi düşünülmüş ve yorum okuyucuya bırakılmıştır):

-Kısırlaştırma: Madde 101-(1)'de kadın ya da erkeğin izni olmaksızın kısırlaştırma işlemini gerçekleştiren kişi için hapis cezası öngörülmüş ayrıca yetkili olmayan bir kişi tarafından gerçekleştirilmesi cezanın artırılması için bir sebep olarak görülmüştür. Bununla birlikte kısırlaştırma işlemi kişinin rızasıyla yetkili olmayan bir kişi tarafından gerçekleştirilirse bir ila üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılır.⁵⁵

-Cinsel Saldırı: Madde 102-(1)'de TCK kişilerin vücut dokunulmazlıklarının cinsel davranışlarla ihlal edilmesi halinde failin beş ila on yıla kadar hapis cezasına çarptırılmasını uygun görmüştür.⁵⁶

-Hürriyete Karşı İşlenen Suçlar: Nefret ve ayrımcılık; Madde122-(1)'de kişilerin dil, din, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç din veya mezhepsel farklılıklardan kaynaklanan nefreti bir suç olarak kabul etmiştir.⁵⁷

-Şerefe Karşı Suçlar:

Hakaret suçu: Madde 125-(3)b)'de hakaretin siyasî, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı gerçekleştirilmesi suç kapsamında değerlendirilmiştir. Dine göre kutsal sayılan değerlerden bahisle, işlenmesi halinde cezanın alt sınırı bir yıldan az olamaz.⁵⁸

-Kamu Barışına Karşı Suçlar:

Bu bölümdeki suçlar *halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama* ve *kanunlara uymamaya tahrik etmek* üst başlıkları ile açıklanmıştır. Buna sebebiyet veren şahıslar hakkında hapis cezası verilmesi uygun görülmüştür.

-Genel Ahlak Karşı Suçlar:

Hayâsızca Hareketler

Madde 225-(1)'de alenen cinsel ilişkide bulunan veya teşhircilik yapan kişiler.⁵⁹

Müstehcenlik

Madde 226'da ise müstehcen görüntü yazı veya sözleri içeren ürünleri yayma ulaşılabılır hale getirme basan, okuyan, yazan, okutan, söyleyen, söyleten herkes suçu işleyenler bu madde kapsamında ele alınmıştır. Bununla birlikte bu müstehcen içerikli ürünlerin üretiminde temsili çocuk görüntüleri veya çocuk gibi görünen kişileri kullanan kişiler için hapis cezası istenmiştir.⁶⁰

⁵⁴ 12 Ekim 2004 tarih ve 25611 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan, Türk Ceza Kanunu.

⁵⁵ 12 Ekim 2004 tarih ve 25611 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan, Türk Ceza Kanunu.

⁵⁶ 12 Ekim 2004 Tarih ve 25611 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan, Türk Ceza Kanunu.

⁵⁷ 12 Ekim 2004 tarih ve 25611 sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan, Türk Ceza Kanunu.

⁵⁸ 12 Ekim 2004 tarih ve 25611 sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan, Türk Ceza Kanunu.

⁵⁹ 12 Ekim 2004 tarih ve 25611 sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan, Türk Ceza Kanunu.

⁶⁰ 12 Ekim 2004 tarih ve 25611 sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan, Türk Ceza Kanunu.

-Aile Düzenine Karşı Suçlar:**Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali**

Madde 233 (1)'de gerek kimliğini saklamak suretiyle başkasıyla evlenen kişiler hakkında hapis cezası isteminde bulunulmuştur. (2)'de hamile olduğunu bildiği eşi veya kendinden hamile olduğunu bildiği kadını çaresiz durumda terk eden kimseye üç aydan beş yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir. (3)'de ...ya da onur kırıcı tavır ve hareketlerin sonucu maddi ve manevi özen noksanlığı nedeniyle çocukların ahlak, güvenlik ve sağlığını ağır tehlikeye sokan ana ve babaya hapis cezası istenmektedir.⁶¹

-Adliye Karşı Suçlar:

Genital muayene madde287-(1)'de yetkili hâkim ya da savcı olmaksızın kişiyi genital muayeneye gönderen kişi ve bu muayeneyi yapan fail hakkında hapis cezası istenmektedir.⁶²

-Milli Savunmaya Karşı Suçlar; *Halkı askerlikten soğutma* madde 318-(1) askerlik hizmetini yapacak olanları bu hizmeti yapmaktan vazgeçirecek şekilde teşvik etme isteyen kimseye hapis cezası verilir. Maddenin cinsiyetle ilgisini açıklamak gerekirse; erkek bireylerin cinsiyet değiştirme sürecine teşvik edilmesi yahut sürecin yasallaştırılmaya çalışması, bireyin askerlik hizmetini yapmaktan vazgeçmesine veya yapmayacak duruma gelmesine neden olmaktadır. Böyle bir durumsa Türk Ceza Kanunca suç kabul edilmiştir.

Avrupa hukuku ve cinsî tabiata bakış söz konusu olduğu zaman akla gelen kavramlardan biri de hiç şüphesiz gender yani toplumsal cinsiyet kavramıdır. Yapılan literatür taramalarının sonucunda kavramın içeriğinde vaat ettikleri, sakıncalı görülen tarafları ve kabuller konusunda uzlaşmazlıkların bulunduğu anlaşılmaktadır. Avrupa Hukukuna ve İnsan Hakları Beyannamesine göre cinsiyetle ilgili sadece giriş mahiyetinde cinsî tabiat ve cinsiyetle ilgili hükümlere değinmek gerekirse; Avrupa hukuku cinsiyete atıf yaptığı maddelerde kişinin seçim ve yönelimleri sonucunda hiçbir ayrımcılığa maruz bırakılmayacağını beyan etmiştir. Ayrıca her bireyin statüsü ne olursa olsun bütün hak ve özgürlüklerden yararlanma imkânı olduğu ve bu haklarından men edilemeyeceği belirtilmiştir. Bununla birlikte İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 29'da şunlar ifade edilmektedir:

- 1) Herkesin, kişiliğinin özgürce ve tam gelişmesine olanak sağlayan tek ortam olan topluluğa karşı ödevleri vardır.
- 2) Herkes, hak ve özgürlüklerini kullanırken, ancak başkalarının hak ve özgürlüklerinin gereğince tanınmasının ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ile demokratik bir toplumdaki ahlak, kamu düzeni ve genel refahın adil gereklerinin karşılanması amacıyla, yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağlı olabilir.
- 3) Bu hak ve özgürlükler, hiçbir koşulda Birleşmiş Milletlerin ana ilkelerine aykırı olamaz.⁶³

Madde 29 kişilerin hak ve özgürlük alanını açıklarken bireyin tek başına yaşamadığı ve topluluğa karşı sorumlulukları bulunduğu olgusu üzerinde durmuştur. Hak ve özgürlükten bahsederken başka bireylerin de özgürlük alanlarının tanınması ve onlara saygı gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte ahlak kamu düzeni ve genel refahın karşılanabilmesi için kişilerin özgürlük alanlarında sınırlandırma yapılmıştır.

Avrupa hukukunda bireyler her ne kadar özgür bırakılmış olsalar bile bu özgürlük, sınırları olmayan bir özgürlük anlayışı değildir. Bireylere içerisinde buldukları topluma karşı bazı

⁶¹ 12 Ekim 2004 tarih ve 25611 sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan, Türk Ceza Kanunu.

⁶² 12 Ekim 2004 tarih ve 25611 sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan, Türk Ceza Kanunu.

⁶³ İnsan Hakları Derneği. "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"(Erişim:28 Kasım 2021.)

sorumluluklar yüklenmiş ve bireylerin özgürlük sınırları çizilmiştir. Bu özgürlük ve sorumluluklar ülkelerdeki yasalara ve süreçlere göre farklılık gösterebilmektedir. İşte bu durum sınırların evrensel ve tam bir şekilde çizilebilmesinin önündeki en büyük engeldir. Çünkü her toplum için ahlak, refah ve saygı anlayışı aynı değildir. Tarihi süreç detaylı bir şekilde incelendiğinde Avrupa ülkelerinde cinsiyet değiştirme taleplerine verilen cevapları tek bir düzlemde toplamak mümkün değildir. Ülkeye göre cinsiyet değiştirme talebi ile ilgili başvuru yapan bireylere, tarihi süreçlere bağlı olarak farklı hükümler verildiği ve mahkemeler arası görüş farklılıklarının olduğu açık bir şekilde kendisini göstermektedir. Örneğin cinsiyet değiştirme operasyonunu kanuna aykırı bulan Fransa daha sonraki yıllarda bu kararını değiştirme yoluna gitmiştir.⁶⁴

4. İslam Hukukunda Yer Alan Cinsiyetin Mâhiyeti ve Cinsiyetle İlgili Bazı Hükümler

4.1. İslam Hukukunda Cinsiyetin Mâhiyeti

Canlıları erkek ve dişi olarak birbirinden ayıran ve türlerin devamını sağlayan özelliklere cinsiyet denir.⁶⁵ Kur'ân'ın birçok yerinde insanın ve canlıların kadın ve erkek olmak üzere iki farklı cinsiyete sahip olduğu vurgulanmıştır.⁶⁶ Ancak Allah katında cinsiyete dayalı bir üstünlüğün bulunmadığı belirtilmiştir.⁶⁷ İslamiyet öncesi sırf kadın olduğu için aşağılanan kişiler, İslam dini ile beraber bu ithamdan kurtulmuşlardır. Kur'an bu cinsiyet farklılığı üzerinden insanların yaratılıştaki hikmeti düşünmelerini istemiştir. Kur'an'a göre kadınlar erkekler için bir feraha kavuşma, huzur bulma vesilesidir.⁶⁸ Erkek ve kadın arasında yaratılış gereği olarak bir cazibe kuvveti yani cinsî tabiat konmuştur. Cazibe kuvvetinin her insanda şehvet kuvveti ile var olduğu bilinmektedir. İslam dini bu duyguları örtbas etmek ya da yok saymak yerine bu durumun fitri olduğuna dikkat çekmiştir (cinsî tabiat). Bununla birlikte insanların nefislerine ve şehvetlerine uyup kötü fiiller işlemelerini kesinlikle yasaklamış, tedbir olarak ise nikâh akdi ve aile kurumunu devreye sokmuştur. İslam dini insanın iffetini korunmasını istemiş ve insanlar arasında gözetilmesi gereken mahremiyet sınırlarını belirlemiştir.⁶⁹ Son tahlilde erkek-kadın arasındaki meşru evlilik içinde dâhi bazı sınırlar bulunurken meşru olmayan birteliktelikler kesin bir şekilde yasaklanmış ve büyük günah olarak kabul edilmiştir. Erkek ve kadının fiziki ve biyolojik ilişkileri İslam tarafından ele alınmış ve bazı sınırlar getirilmiştir.⁷⁰

Daha önce verilen cinsiyet tanımlamalarını ve çeşitlerini göz önünde bulundurarak İslam hukukunda cinsiyetin nasıl tanımlandığına ve hangi başlıklarla ilişkilendirildiğine gelince; İslam hukukçuları klasik ve modern fıkıh çalışmalarında cinsiyet bozukluklarını “*hiñsâ*

⁶⁴ Aissa, Maiza. “İslam Ceza Hukuku Hükümleri ile Pozitif Ceza Hukuk Sistemlerinin Çatışması; İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukukta Cinsiyet Değiştirme Hükümleri.” *İslam ceza Hukuku Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (Antalya 30 Nisan – 3 Mayıs 2015). Ed. Refik Korkusuz, Abdurrahman Eren.

⁶⁵ TDV “Cinsiyet” (Erişim 29 Kasım 2021).

⁶⁶ el-Hucurât, 49/13.

⁶⁷ el-Hucûrât, 49/13.

⁶⁸ el-Bakara, 2/228; er-Rûm, 30/21.

⁶⁹ el-Enbiyâ, 21/91; et-Tahrim, 66/12.

⁷⁰ İbn Mâce, Nikâh, 29. Ayrıca değerlendirmeler için bkz. Nasürüddîn-i Tûsî, *Ahlâk-ı Nâsiri*, Leknev 1316, s.225-226. Erzurumlu İbrahim Hakkı tarafından kaleme alınan *Marifetname* adlı eserde eşlerin birleşmesi ile ilgili süreçte bu durumdaki hallerde doğacak çocuğu müspet yahut menfi yönden nasıl etkileyeceğine dair açıklamaların bulunduğu, her ne kadar doğrulandığına dair net bir bilgi olmayan, ilginç bir bölüm yer almaktadır. Bu açıklamalar içerisinde bireyin *hiñsa* (interseks) olmasına sebebiyet verecek bir nedenden bahsedilmiştir. İlgili madde şu şekilde ifade edilmiştir: “*Erkek, yanılır da baldızıyla yakınlaşır ve cima yaparsa doğan çocuk hiñsa (kendisinde hem erkek hem de dişi alameti olan) olur.*” Bunların yanında doğuştan kadın mı erkek mi olduğuna tam hükmedilemeyen fıkıhtaki adıyla *hiñsa* tıbbî terim olarak ise *hermafrodit* (doğal cinsiyet gelişim bozukluğu) olarak adlandırılan bireyler bu lanetlenme ve kinamanın dışındadır. Çünkü içlerinde bulunmuş oldukları durum bir cinsiyet gelişim bozukluğu (interseks) yani bir rahatsızlıktır: İbrahim Hakkı. *Marifetname*. sad.Turgut Ulusoy (Ankara: İbrahim hakkı Hz. Cami ve Külliyesi Vakfı 2000), 3/163.

(interseks)''' muhannes'' ve ''müteraccile'' olarak üç kategoride incelemiştir. Hünsâlar da 'hünsây-ı müşkil' ve 'hünsây-ı gayri müşkil' olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Hünsây-i gayri müşkil dediğimiz kişiler hem erkeksi hem de kadınsı özellikleri bir arada bulundurmamakla birlikte kadın mı yoksa erkek mi olduğu kolayca ayırt edilebilen kimselerdir.⁷¹ Ayrıca müşkil denilmesinin sebebi, cinsiyetini ve dolayısıyla haklarında uygulanacak hükmü belirlemenin zorluğunu ifade etmek için olmalıdır. Hünsây-i müşkiller ise hem erkeksi özellikleri hem de kadınsı özellikleri bir arada bulunduran ve cinsî tabiatı kolayca anlaşılabilen bireylerdir. Bu bireyler çok farklı özellikler gösterebilmektedirler.⁷² Hünsây-i müşkiller yani *ambigusgenitalya* (kuşku lu cinsiyet) olarak bilinen kimseler, her iki cinsin sahip olduğu cinsiyet özelliklerine sahip olabilirler.⁷³ *Dış genital* sistemi itibarıyla erkeksi bir yapıya sahip olup *iç genital* yapı açısından *dişi genital* yapıya sahip olmaları söz konusudur. Yaratılış itibarıyla iki cinse de ait olmayan bir dış genital yapıya sahip olabilirler ya da dış genital yapı olarak sadece idrar deliğine sahip olan bireyler şeklinde kendisini gösterebilirler. Bütün bu cinsi tabiatla ilgili cinsiyete bağlı durumlar İslam hukukunda hünsâ başlığı altında ele alınmıştır.⁷⁴

Bu bireyler, cinsiyetlerindeki belirsizlik yüzünde ibadetlerinde ve günlük yaşamlarında hangi hak ve sorumluluklara sahip olacağını tayin edememe sorunuyla karşı karşıyadırlar. Buna sebebiyet veren haller arasında hünsây-i müşkil hakkında genel kaide, bu kişinin dini konularda ihtiyatla hareket etmesidir. Konuyla ilgili İslam hukukunda var olan ''sübûtunda şüphe sabit olan hususlarda hükmün sübûtuyla hükmetmemek.'' kaidesini⁷⁵ örnekle açıklamak mümkündür. Örneğin hünsây-ı müşkil cemaat ile namaz kılacağı zaman kadınlarla erkekler safının arasında durur. Yani ne erkek ne de kadın safında yer almaz. Erkeklerin safında kılacak olsa, kadın olma

71 eş-Şeybâni, Muhammed b el-Hasen (ö. 189). *Kitab'ul-Asl I-XII.* tah. Mehmet Boynukalın. (Beyrut: Dâr İbn Hazm, 2012/1413), IX, 335. Örneğin Hirsutizm yani kadınlarda görülen erkeksi kıllanma rahatsızlığı bu kabil bir durumdur. Bkz. <http://www.yeditepehastanesi.com.tr/hirsutizm-nedir>. Burada bir hususa dikkat çekmek istiyoruz: iki kavram her ne kadar birleştirilmiş olsa da hünsây-i müşkiller, eski dönemlerde ambigusgenitale gibi değerlendirilmemişlerdir. Daha önceki cümlede bahsedildiği gibi dış genital sistem açısından problemsiz gibi görülen bu bireylerin cinsiyet sorunlarının teşhisi için gelişmiş teknoloji ve materyale ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kişiler belki hayatları boyunca bu bozukluğu fark etmeyebilir. Hünsây-i müşkiller için interskes terimi daha uygun gözükmektedir. Onun ilk bakışta cinsiyet tayininin yapılamaması bu bireylerin en bariz özelliğidir. Ancak dış genital sisteminde sorun olmayan kimse için geçerli tanım olmayacaktır.

72 Şeybâni, IX, 335. Ayrıca bkz. Özay Hilal. ''İslâm Hukuku Açısından Cinsiyet Değiştirme.'' *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 / 1 (Haziran 2016): 1-36; konu ile ilgili hadisler için bkz: Dârimî, Ebû Muhammed Ebû Abdullah b Abdîrahman (ö. 255). *Sünenu'd-Dârimî (Müsnedü'd-Dârimî)*. thk. Nebil Hâşim el-Ğamrî. (Beyrut: Dâru'l-Beşâir, 1434/2013), Hadis no: 3211-3212-3213.

73 Şeybâni, IX, 330, 333. Hatta bu konuda esas kabul edilecek görüş, onun kendi sözüdür. Kuşku lu cinsiyeti konusunda nereden bevlettığı ona sorularak tespit edilecektir. Hünsây-i müşkilin mürâhikliği problemi için aynı yere bakılabilir. Ferhan b Hesmêdî ve Mustafa b Muhammed Cibrî Şemsu'd-din. ''Hükmü tahvili'l-cins: dirase takvimî fi takvîmi mekâsîdü's-şerîa.'' *International Islamic University Malaysia*, 2018, Pp. 50-58; Rizki Menşûr. ''Ahkâmu'l-hünse fi'l-ibâdât ve'l-ahvâli's-şahsiyye: dirase fikhî mukârene.'' Câmîâ Mu'te (Ürdün: Karak, 2012), 3, 4, 6 vd; Alâu Umer Muhammed el-Ceff. ''Ahkâmu'l-mirâsi'l-hünse: dirase fikhî kanunî mukârene.'' Mecelle Câmîa Zi Kâr, el-Aded: 3 el-Mücellad: 2, Mart, 2007, 145, 146 (miras), 147, 148, 149, 150; İbrahim Atıyye el-Habîşî. ''Keyfiyye isticveb ve tevkif ve teftîh'it-tevêumi'l-müttesile ve'l-hünse'l-müşkile fi's-şerîati'l-İslâmî ve'n-nizâm.'' *Câmîa Damietta, Mecelle Hukuk Damietta*, el-Aded:2 2020, 272-304.

74 Serahsi, *el-Mebsût*, XXX, 110. Hünsâların cinsiyetlerinin tespitinde annenin şahitliği -ayrıca cinsiyetinin belli olması için bölüğ çağına kadar beklenmesi gerektiği konusunda bkz Şeybâni, IX, 327, 330; Serahsi, *el-Mebsût*, XXX, 111. Hünsâ cariyelerin sünneti ile ilgili fikhî meseleler için bkz. el-Cessâs, Ahmed b Ali Ebû bekr er-Râzi (ö.370). *Şerhu Muhtasarı't-Tahâvî*. tah. İsmetullah İnyetullah Muhammed ve diğerleri. (yy: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 2010/1431), IV, 150, 151; Serahsi, *el-Mebsût*, XXX, 104, 105. Türkiye LGBT Birliği ''İslam Hukuku açısından cinsiyet değiştirme''(Erişim 12 Eylül 2022.) Hünsâların ''interseks'' cinsel gelişme bozukluğu, homoseksüellerin cinsel sapma, transseksüellerin ve travestilerin cinsel kimlik bozukluğu içerisinde ele alındıkları ve hünsâların doğuştan, diğerleri ise sonradan kazanılmıştır. Yani doğal olmayan yollarla ve fitrata müdahale ederek olmuştur.

75 Mecellenin, 4. Maddesi ile 8. ve 9. Maddelerinin birlikte incelenmesi için bkz. Kaşka, Hakan, ''Ceza Hukuku Müesseselerinin Mecelle'nin Külli Kaideleri ile Açıklanması''. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2017, 17 (1), 134.

ihtimalinden ötürü erkeklerin namazının bozulmasına neden olur.⁷⁶ Denilmek istenen şudur aslında: bu tarz bireylerin muhâzât durumunda kadınların namazı bozulmaz. Erkeklerin namazı bozulur. Anlatıldığı şekilde namaza durursa erkek olma ihtimalinden dolayı kendisinin namazı bozulur. Örnekten anlaşılacağı üzere İslam hukukunda namaz hususunda hünsâ kimseler temyiz devresindeki kimseler ile aynı eda ehliyetine sahip gibi kabul edilmiştir. Klasik fıkıh metinlerinde bu cinsî tabiatla olan bireylerle ilgili yer alan bazı hüküm ve fetvalara bakılacak olursa hünsây-i müşkillerin hem erkeklerin hem de kadınların yanında soyunup açılması mekruhtur. Yanında mahremi bulunmadığı bir halde kadın yahut erkekle yalnız kalması uygun değildir. Hünsây-i müşkil hac farızasını yerine getirirken İmam Muhammed'e (ö. 189/805) göre ihrama kadınlar gibi girmesi gerekir. Hünsây-i müşkil olarak tanımlanan kimse öldüğü zaman teyemmüm ettirilip, yıkanmaz ve kefenlenme hususunda kadın hükmündedir.⁷⁷ Hünsây-i müşkillerin ergenlik öncesi velilerinin yapmış oldukları nikâh akdi hünsâ ergenliğe girinceye kadar mevkûftur. Ergenliğe girdikten sonra erkek ya da kadın olduğuna kesin şekilde hükmedilirse nikâhları o zaman geçerlilik kazanır.⁷⁸ Burada nikâhlandığı kişiyle aynı cinsiyette olması durumunda zaten nikâh akdi geçersiz kabul edilir.⁷⁹ Bir kimse ergenlik çağına ulaşmış bir hünsâ için zina isnadında bulunsa bu durumdan ötürü iftira eden kişiye had cezası gerekmez. Çünkü hünsâ olması gereği cinsel birleşime uygun bir durum içerisinde değildir. Ancak hünsây-i müşkil bireyler başkalarına zina isnâd ederlerse ve bunu ispatlayamazlarsa bu durumda kendilerine had cezası uygulanır. Hırsızlık konusunda hünsâ kimseler normal mükellefler gibi kabul edilir; suç için gerekli şartları haiz oldukları takdirde onlara el kesme cezası uygulanır. Kısaslar konusunda aynı hükümler geçerlidir; hünsâ kasten adam öldürürse kısasa, hatayla öldürürse diyete mahkûm olur. Hünsâ, dinden döndüğü vakit tövbe ederse affedilir. Hünsânın, fukâhanın çoğunluğuna göre güvenilir bir şahitliği yoktur.⁸⁰

İslâm hukukunda çift cinsiyetliler olarak bilinen *hünsâ* bireyler (interseks) ile ilgili hükümlerin, özellikle erken dönem klasik fıkıh literatüründe ve sistematığı içerisinde 'Kitâbu'l-hünsâ' başlığı taşıyan bölümlerde incelendiği daha önce ifade edilmişti. Bu hükümler geçmiş dönemlerde tıbbın bu kadar ilerlememiş olması ve benzeri nedenlerden dolayı verilmiş sınırlı hükümler şeklinde gözükse de toplumda var olan bireylerin özel durumlarının incelenerek hükme bağlanması büyük bir hukuk başarısıdır. Tıbbî alanda yaşanan gelişmelerle bu meselede ortaya konulan fikhî çözümlerin birlikte değerlendirilmesi adına hem tıpçıların hem de İslâm

⁷⁶ Semerkandî, Muhammed b Ahmed b Ebû Ahmed (ö. 540). *Tuhfetü'l-fukâhâ*. (Beyrut: dâru'l-Küttübi'l-İlmî, 1994/1414), III, 357, 358; Yıldırım, Celal. *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*. (İzmir: Kervan Yayınları, 1980), 408.

⁷⁷ Serahsi, XXX, 105, 106; Bilmen, Ömer Nasûhi. *Büyük İslam İlmihali*. Merve Yayınları, 2013), 263-266; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, 408, 409, 410.

⁷⁸ Şeybânî, IX, 336, 337, 338, 339; Cessâs, IV, 147, 148 vd.; Serahsi, XXX, 103. Ayrıca günümüz kişiler hukuku çerçevesinde hünsâların durumunu inceleyen çağdaş çalışmalar için bkz. Ferhan, "Hükmü tahvilî'l-cins: dirase takvimî fi takvimî mekâsîdû's-şerîa", 50-58; Rızkî, "Ahkâmu'l-hünse fi'l-ibâdât ve'l-ahvâli's-şahsiyye: dirase fikhî mukârene", 3, 4, 6 vd.; el-Ceff, "Ahkâmu'l-mirâsi'l-hünse: dirase fikhî kanunî mukarene", 145, 146 (miras), 147, 148, 149, 150; İbrahim Atıyye el-Habîşî, "Keyfiyye isticveb ve tevkîf ve teftîş'it-tevêumi'l-müttesile ve'l-hünse'l-müşkile fi's-şerîati'l-İslamî ve'n-nizâm", 296, 297 vd.; Salim Abdullah, "Tashih Cinsi'l-hünse vemâ yeteallegu bihî min ahkâmîn fi'l-ahvâli's-şahsi ve'l-ukûbât, 2-10.

⁷⁹ Serahsi, *el-Mebsût*, XXX, 106. Burada şunlar ileri sürülebilir: Daha önce dikkatini çektiğimiz Kara Avrupası hukuku ile Türk Medenî Kanun'unda yer alan yeni bir boşanma türüne aslında İslam hukukçuları, onlardan önce ortaya koymuş olmaları hukuk adına çok ileri bir başarıdır. Ayrıca hünsâ ile ilgili miras hükümleri için bkz. Salim Abdullah. "Tashih Cinsi'l-hünse vemâ yeteallegu bihî min ahkâmîn fi'l-ahvâli's-şahsi ve'l-ukûbât. *Islamic Universty of Gaza*, 12 April 2018, 7, 8, 9.

⁸⁰ Şeybânî, IX, 338, 339, 340 vd. Hünsâ bireylerde işkâlin giderilmesi için bkz. Cessâs, IV, 148, 149, 150; Serahsi, *el-Mebsût*, XXX, 109, 110; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, 408-410. Muhannes ve müteraccile ile ilgili hadisler için bkz. el-Buhârî, Muhammed b İsmail (ö. 251), *Sahihu Buhârî I-IX*. thk. Muhammed Zühayr b Nâsir. (yy: Dâr Tûku'n-Necât, 1422), Hadis no:6834, XIII, 171,

hukukçularının ortak çalışması uygun olur. Bu durumda olan bazı bireyler hormonal yollarla tedavi olabılırken bazı bireylerin ise cerrahî müdahalelere başvurmaları gerekebilir. Ancak tedavi için yeterli imkânları sağlayamayanlar yahut içerisinde olduğu durumu dışarıdan alacağı tepkiler vb. hususlar nedeniyle gizlemeyi tercih eden kişiler de bulunmaktadır.⁸¹

Muhannesler için İslam hukukçuları farklı tanımlar getirmişlerdir. Bununla birlikte genel yaklaşım olarak muhannes; “kadınsı davranışları olan ve kadınlara ilgi duymayan erkek” şeklinde açıklanmıştır. Muhannesler yaratılışları itibariyle erkek olup konuşma, yürüme, giyim kuşam hususlarında kadınlara benzemektedirler. Doğuştan gelen bir özellik olduğu için bu kişiler zina etmedikleri yahut yasaklanmış fiilleri icra etmedikleri sürece ayıplanmamaktadırlar.⁸²

İslam hukukunda cinsi tabiatla ilgili diğer bir terim muhanneslerdir. Kur’ân’ın Nur suresinin 31. âyetinde “*ğayri uli’l irbeti mine’r-ricâl*” ifadesi yer almaktadır. Âyetten kastedilen mana, kadınlara ilgisi olmayan, cinsel arzulardan yoksun, ağır hasta olan, erkeklikten düşmüş, iğdiş (sterilizasyon ya da kastrasyon) edilmiş, kimseler olmalıdır.⁸³ İbn Acîbe kaleme aldığı tefsir kitabında âyetteki muhannes kadın özelliğine sahip kimse olarak tanımlamıştır. Âyet kadınların süslerini (göğüs baş vb.) göstermesi caiz olan kişileri sırayla açıklamış, sayılanların dışında kalan kimselerin bu yerlere bakmaktan men edildiğini beyan etmiştir. Süs yerlerine bakmasında beis olmayanlar arasında *muhannesler* de zikredilmiş, ancak bu kişilerin bakmasının câiz olması iki şarta bağlanmıştır. Bu şartlar; söz konusu kişilerin ev çevresinde dolaşan, tanınan kişiler olması ve cinsel güçten düşmüş olup şehevî olarak kadınlara ihtiyacının bulunmamasıdır.⁸⁴ Muhannesler hadislerde de şu şekilde geçmektedir:

Hiz. Peygamber’in eşlerinin yanına, muhanneslerden birisi girip çıkıyordu. Bu muhannes, kadınlara karşı şehevî duygular beslemeyen erkeklerden sayılıyordu. Hiz. Peygamber, eşlerinin yanında bahsi geçen muhannes olduğu halde çıkageldi. Bu esnada muhannes, kadının birisini ‘Geline dörtle gelir, gidince de sekizle gider.’ şeklinde tasvir ediyordu. Bunun üzerine Hiz. Peygamber; ‘Bu kişi bu tür şeyleri biliyor. Bir daha yanınıza girmesin!’ diye uyardı. Bundan böyle ona bir daha müsaade etmediler.⁸⁵

Hiz. Aişe’nin (ra) rivayetine ek olarak Hiz. Ümmü Seleme’nin (ra) şu rivayeti de muhanneslerle ilgili kaynak bilgilerini desteklenmektedir:

Hiz. Peygamber, eşi Ümmü Seleme’nin yanında bir muhannes olduğu halde içeri girdi. Bu sırada muhannes, Ümmü Seleme’nin kardeşi Abdullah’a; ‘Ey Abdullah! Yarın Allah (cc), Taif’in fethini nasip ederse, ben sana Ğaylan’ın kızını göstereceğim. Çünkü o gelirken dört, giderken sekizdir.’ der. Bunun üzerine Hiz. Peygamber; ‘Onları evlerinize almayın!’ buyurdu.” Hiz. Peygamber, bu sözleriyle muhannesleri kastederek eşlerinin yanına girmelerini yasakladı.⁸⁶

⁸¹ Duman, Hilal. “İslam Hukukunda Hüsnâ (Çift Cinsiyetliler)” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 6/1 (Haziran 2002): 295-318.

⁸² Özey, “İslâm Hukukunda Transseksüellik veya Travesti Olmanın Hükümü”, 207-234.

⁸³ Serahsi, *el-Mebsût*, X, 158. Ayrıca değerlendirmeler için bkz. Ülgen Emrullah. “Nûr Sûresi 31. Âyette Geçen “ğayri uli’l-irbeti” İfadesi Bağlamında Muhanneslik Olgusu.” *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12(2018), 99

⁸⁴ İbn Acîbe el-Hasenî, *Bahrü’l-Medîd fî Tefsiri’l-Kur’âni’l-Mecîd*, trc. Dilaver Selvi. (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2020.)212.

⁸⁵ Ebu Davûd, Süleyman b Eşas (ö.275). *Sünenü Ebî Dâvûd*. Hadis no: 4107, IV, 62, Hadis no:4929, IV, 283. Kadının dört gidip sekiz gelmesi, kırtı kırtı yürümesinden kinaye olmalıdır. Ayrıca kadının göbeğinde dört adet katman yağ tabakası şeklinde tavsifi de söz konusudur.

⁸⁶ Buharî, Hadis no:6834 , XIII, 171; Ebû Dâvûd, Hadis no: 4107, IV, 62, Hadis no:4929, IV, 283.

Son olarak ayet ve hadis kapsamında zikredilen kişilerin, karşı cinse şehvî duygular taşımama özelliğinde birleştikleri söylenebilir. *Müteraccile* ise yaratılış itibariyle kadın olup ses, konuşma, hal hareket ve giyim kuşam yönüyle erkeğe benzeyen kimselerdir. Bu kimseler için takdir edilmiş özel hükümler bulunmamaktadır.⁸⁷ Bunun yanında kişilerin aynı cinsten kimseler ile ilişki kurmaları ve birlikte olmaları, Kur'an ayetlerinde Lut Kavmi örneği üzerinden anlatılmış ve bu fiilin habisliğinden, sapkınlığından, sonucunun bir kavmin helak olmasına neden olmasından bahsedilerek inanan kimseler uyarılmıştır. Yine aynı şekilde İslam dininde karşı cinse benzemek karşı cins gibi davranmaya çalışmak giyinmek ve özenmeyi yasaklanmıştır. Karşı cinse özenme ve benzeme, aile içerisinde *ensest ilişkiler* vb. durumların önlenmesi amacıyla dinimiz çocukların belli bir yaştan sonra yataklarının ayrılmasını, çocukların mahrem yerlerine ebeveynlerinin dahi bakmasını yasaklamış, mahremiyete büyük bir önem vermiştir. Hz. Peygamberin uygulamaları incelendiğinde yasaklanmış fiillerin fâillerini sürgüne gönderdiği bilinmektedir. Hz. Peygamberin, "sürgüne göndermek" suretiyle vermiş olduğu ceza⁸⁸ sonucu birçok dini, sosyolojik menfaati ve faydayı aynı anda celbettiğini görmek mümkündür. Verilen sürgün cezası sosyolojik olarak incelendiğinde bireyin bir başına kalmasıyla yapmış olduğu fiili derinlemesine tahlil etmesini, hatasının farkına varmasını sağlarken, aynı zamanda toplum içerisinde bulunan diğer bireylerin de bu durumdan olumsuz yönde etkilenmesi önlenmiştir. Oysa günümüzde bu doktrin tam tersi bir uygulamanın topluma dayatılmaya çalışıldığı ve İslam dininde yasaklanmış olan fiillerin meşrulaştırmak istendiği görülmektedir.

4.2. İslam Hukukunda Cinsiyetle İlgili Bazı Hükümler

4.2.1. İslam Hukukunda Cinsiyet Değiştirmenin Hükümü

İslam hukukunda bir kimse yaratılıştan getirdiği bir bozukluğu tedavi ettirmesi için teşvik edilmiştir. Günümüzde insan anatomisinin sahip olduğu dört farklı cinsiyet olarak bilinen iç genital, dış genital, genetik ve gonadal cinsiyetin birbiriyle uyuşmaması sonucu tam bir erkek ya da tam bir kadın olduğuna hükmedilemeyen hermafrodit/hünsâ/interseks/erdişi olarak adlandırdığımız bireyler bulunmaktadır. Bu bireyler cinsiyet gelişim bozukluğuna sahip olan kimselerdir. Yaratılışları itibariyle kesin olarak hangi cinsiyete sahip olduğu bilinmeyen bu şahısların tedavi görmeleri gerekir. İslam hukukçuları cinsiyet seçimi ile ilgili uygulanacak olan tedavi ve işlemleri birçok farklı kriteri göz önünde bulundurarak değerlendirmişlerdir. Bu kriterler; tedavinin zarûri bir ihtiyaç olması, faydasının zararından çok olması, kişinin doğuştan beri sahip olduğu bir problem olması, şahsın ve kamunun menfaatlerinin gözetilmesi, hile yollarının açılmaması, yaratılış kanununun muhafazası, fitratın bozulmasına mahal verilmemesi, haram kazanç ve israfın engellenmesi, çoğalmaya engel olacak durumların ortadan kaldırılması, gayri meşru ilişkilerin yaşanmasına mani olunması, aldatmaya sebebiyet vermenin önlenmesi şeklinde özetlenebilir.⁸⁹

Hünsâlar (hermafroditler/interseks) tıpkı yaratılışta normalin aksine farklı şekillerde bozukluklarla dünyaya gelmiş kişiler hükmündedirler. Bu kişiler gelişen tıbbi teknolojilerden de yararlanarak iki cinsiyet arasından uygun olduklarına karar verilen cinsiyeti seçmek için tedavi olup cerrahi operasyonlar geçirebilirler. Bu nedenle hermafrodit kimselerin geçirmiş oldukları bu

⁸⁷ Özay, "İslâm Hukukunda Transseksüellik veya Travesti Olmanın Hükümü", 207-234.

⁸⁸ Buhârî, "Hudûd", 21, 30; Müslim, "Hudûd", 12.

⁸⁹ Ferhan, "Hükümü tahvili'l-cins: dirase takvîmi fi takvîmi mekâsîdü's-şerîa", 50-58; Rızkî, "Ahkâmu'l-hünse fi'l-ibâdât ve'l-ahvâli's-şahsiyye: dirase fikhî mukârene", 3, 4, 6 vd; el-Ceff, "Ahkâmu'l-mirâsi'l-hünse: dirase fikhî kanunî mukarene", 147, 148, 149, 150; el-Habîşî. "Keyfiyye isticveb ve tevkîf ve teftîş'it-tevêumi'l-müttesile ve'l-hünse'l-müşkile fi's-şerîati'l-İslâmî ve'n-nizâm", 296, 297 vd.; Salim Abdullah, "Tashih Cinsi'l-hünse vemâ yeteallegu bihi min ahkâmî fi'l-ahvâli's-şahsi ve'l-ukûbât, 2-10.

tür operasyonlar bir cinsiyet değiştirme ameliyatından ziyade uygun olduğuna hükmedilen cinsiyetin birey bedeninde tayin edilmesi işlemi olarak kabul edilmiştir. Bu yönüyle diğer cinsiyet değiştirme talebinde bulunan kimselerden ayrılmaktadırlar.⁹⁰ Cinsiyetin neye göre belirleneceği hususunda yeni dönem uygulamalar eski dönemde izlenmiş olan uygulamalara göre daha çeşitli ve kapsamlı bir hale gelmiştir. Cinsiyet tayini hadislerde geçtiği üzere kişinin bevlettği mahale göre karar verilmesi esasına dayanır. Tıbbî ve teknolojik gelişmeler sayesinde çok daha çeşitli ve kapsamlı tahliller yapılabilmektedir. Bu durum eski dönemde uygulanan metodun hatalı bir metot olduğu anlamına gelmez. Dönem ayrımı yapılmasındaki neden yeni dönemde gelişen tıbbî ve teknolojik verilerin eski döneme göre daha pratik olması ve insanlara kolaylık sağlamasıdır.⁹¹

Hadisten anlaşılan bir başka mananın da hünsalarda cinsiyeti belirlemede asıl olanın dış genital yapıdan ziyade iç genital yapı olduğudur. İslam hukukunun bu tür operasyonlara izin vermesinin nedeni bu işlemlerin tedavi olarak kabul edilmesidir. Ayrıca bu işlemler sonucunda kişinin cinsiyeti hakkında var olan şüpheler ortadan kalkmakta ve İslami hükümler daha net bir şekilde uygulanabilmektedir. Hem birey hem de çevresi için menfaat veren bir tedavi olarak görülmüştür. İslam hukukçuları sağlıklı ve stabil bir hayat sürebilmeleri için hünsaların cinsiyet seçiminde gerekli olan işlemleri yaptırılmalarını, tedavi ve zarûrî bir ihtiyaç olarak kabul etmişlerdir. Bu bağlamda yasak olsa bile zarureti ortadan kaldıracak miktarda tedavi görmelerinde İslam hukukçuları bir beis görmemişler ve bozukluğu giderecek derecede tedavi görmelerine müsaade etmişlerdir.⁹²

Ancak doğuştan herhangi bir anatomik cinsiyet bozukluğuna sahip olmadığı halde farklı bir cinsiyete sahip olma arzusu veyahut farklı cinsel yönelimlere meyil sebebiyle uygulanacak işlemlerin tamamı İslam hukukunda kesin bir dille yasaklanmış ve ibret alınması için Lut (as)’ın kavminden örnekler verilmiştir. Günümüzde fizikî bir rahatsızlığa sahip olmadığı halde cinsiyet değiştirmek veya farklı cinsel yönelimlere uygun hale gelmek için cerrahî ya da hormonal tedavilere başvurmak hem şahısları hem de kamu menfaatlerini zedelemektedir. Ameliyatlar, geri dönüşün çok zor olduğu, çoğu zamansa geri dönüşün olmadığı, bireylerin üreme yetkinliklerini kısmen ya da tamamen kaybetmesine sebebiyet verebilecek bir dizi operasyondan meydana gelmektedir. Bu süreçler hem psikolojik hem fizikî hem de maddî yönüyle zorlayıcı süreçlerdir. Cinsiyet değiştirme operasyonlarının birçoğu özel kliniklerde yapılmakta ve insanlar bu işlemler için çok yüksek meblağlar ödemek zorunda kalmaktadır. Bireyler bu yüklü miktarda parayı bulmak için haram kazanç yöntemlerine başvurulabilmektedir. Gerek karar verme aşamasında gerekse tedavi sonrasında bireylerde travmalarla karşılaşılabilir.⁹³

Maalesef günümüzde birçok hermafrodit birey mahrem bir konu olması hasebiyle bu durumu gizlemekte kendini toplumdan soyutlamakta ve kendisine farklı bir gözle bakılacağından korkmaktadır. Aslında doğuştan gelen bir cinsiyet gelişim bozukluğu kabul edildiği için uygulayabileceği operasyonları İslam hukukunda yasaklanmış olan cinsiyet değiştirme

⁹⁰ Adnan Koşum, “Tıpla İlgili Problemler”, *İslâm Hukuku*, ed. Talip Türcan (Ankara: Grafiker Yayınları 2020), 790-792.

⁹¹ Ceff, “Ahkâmu’l-mirâsi’l-hünse: dirase fikhî kanunî mukarene”, 147, 148, 149, 150.

⁹² Ferhan, “Hükümü tahvili’l-cins: dirase takvimî fi takvîmi mekâsîdü’ş-şeria”, 50-58; Rızkî, “Ahkâmu’l-hünse fi’l-ibâdât ve’l-ahvâli’ş-şahsiyye: dirase fikhî mukârene”, 3, 4, 6 vd; el-Ceff, “Ahkâmu’l-mirâsi’l-hünse: dirase fikhî kanunî mukarene”, 147, 148, 149, 150.

⁹³ Ferhan, “Hükümü tahvili’l-cins: dirase takvimî fi takvîmi mekâsîdü’ş-şeria”, 50-58; Rızkî, “Ahkâmu’l-hünse fi’l-ibâdât ve’l-ahvâli’ş-şahsiyye: dirase fikhî mukârene”, 3, 4, 6 vd; el-Ceff, “Ahkâmu’l-mirâsi’l-hünse: dirase fikhî kanunî mukarene”, 147, 148, 149, 150; el-Habîşî. “Keyfiyye isticveb ve tevkîf ve teftîş’it-tevêumi’l-müttesile ve’l-hünse’l-müşkile fi’ş-şerîati’l-İslâmî ve’n-nizâm”, 296, 297 vd.; Salim Abdullah, “Tashih Cinsi’l-hünse vemâ yeteallegu bihi min ahkâmî fi’l-ahvâli’ş-şahsi ve’l-ukûbât, 2-10.

ameliyatlarıyla karıştırıp mağdur olabilmektedir. Bu tür durumlarda ilk bakışta aynı durum ve fikre sahip olduğunu düşündüğü farklı dernek ve topluluklara sığınma ihtiyacı hissedebilmektedir. Oysa durum hiç de benzer değildir. Hermafrodit bireyler cinsiyetlerini tespit etmek için bu tedavileri olmak isterken sığınmak istediği ya da isteyebileceği topluluklar ise doğuştan hiçbir anatomik anomaliye sahip olmadığı halde cinsel yönelim vb. psikolojik ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına cinsiyetlerini değiştirmek istemektedirler. Hermafroditler cinsiyet tayini için, diğer fikir topluluğuna sahip kimseler ise var olan cinsiyetlerini kabul etmedikleri ve değiştirmek istedikleri için tıbbi müdahalelere başvurumaktadırlar. İslam hukukunda zarûrî bir durum olmadığı halde nefsî arzular, farklı deneyimler vb. durumlar için bu tür operasyonlara başvurmak kesin bir dille yasaklanmıştır. Hermafroditlerin biyolojik bir zorunluluk olarak başvurdukları tedavilere lgbt toplulukları psikolojik nedenlerden dolayı başvurumaktadır. Dikkat etmek gerekirse özellikle de son zamanlarda ortaya çıkan lgbt+i ifadesinde yer alan +i interseks bireyler içindir. Gerekli bilgilendirmeler yapılmadığı takdirde insanlar bilinçsiz bir şekilde kendiyi aynı durumu paylaştığını düşündüğü farklı fikir topluluklarına dâhil olabilmektedirler (olabilme tehlikesi altındadırlar).⁹⁴

4.2.2. İslam Ceza Hukukunda Cinsel Sapkınlıklara Yönelik Cezalar

İslam ceza hukukunda suçlar birçok farklı değerlendirmeye göre sınıflandırılmıştır. İslam hukukçuları suçları dar ve geniş anlamıyla açıklamaya çalışmışlardır. Geniş anlamda cezalar ilahi kanun tarafından belirlenmiş olan emir ve yasakların ihlal edilmesi sonucu meydana gelen her türlü fiili içermektedir. Kısaca günah kavramına karşılık gelmektedir. Dar manada ise Allah'ın had ya da ta'zir türünde yaptırım öngördüğü şer'î yasakları ifade eder. İslam hukukunda suçlar hak sahiplerine göre de ayrı bir taksime tabi tutulmaktadır. Bu taksim şu şekilde yapılmıştır; sırf Allah hakkını ihlal eden suçlar, sırf kul hakkını ihlal eden suçlar, hem Allah hakkını hem kul hakkını ihlal edip Allah hakkının daha ağır bastığı suçlar ve son olarak hem Allah hakkını hem kul hakkını ihlal etmiş ve kul hakkının ağır basmış olduğu suçlar. Bazı suçlar ve bunlara verilecek cezaları Kitâb veya sünnette belirlenmiştir.⁹⁵

Homoseksüellik; kendi cinsiyetine sahip olan bireylere karşı ilgi duyma durumudur, bir başka ifadeyle eşcinselliktir. İslam hukukunda ve semavi dinlerde homoseksüellik ve zina yasaklanmıştır. Homoseksüel kadın ve erkekler için farklı adlandırılmalar yapılmıştır. Homoseksüel erkekler için gey, homoseksüel kadınlar için ise lezbiyen kavramları kullanılmaktadır. İslam hukukunda erkekler arası eşcinsel ilişki livata, kadınlar arası eşcinsel ilişki sihak/sevicilik olarak isimlendirilmiştir.⁹⁶ İslam hukukçuları homoseksüelliğin hangi suç kapsamına girebileceği meselesini farklı şekillerde yorumlamışlar ve bundan dolayı da farklı cezalar verme yoluna gitmişlerdir. Örneğin İmâm-ı Âzam Ebu Hanîfe (ö.150/767) homoseksüellik ve zinanın aynı suç kapsamına girmediğini savunmuştur. Bunun sebebi zinanın, livata ve sihakla aynı illete sahip olmamasıdır. Zinada nesebin karışması tehlikesi söz konusuysen livata ve sihakta böyle bir tehlike söz konusu değildir. Bunun için verilecek ceza türünü ta'zir cezası olabileceğini ve hâkimin uygun gördüğü cezayı verebileceğini belirtmiştir. Ona göre belirlenen ta'zir cezası suçtan tövbe edinceye kadar yahut ölünceye kadar hapis cezası olabileceği

⁹⁴ Salim Abdullah, "Tashih Cinsi'l-hünse vemâ yeteallegu bihî min ahkâmin fi'l-ahvâli's-şahsî ve'l-ukûbât, 2-10.

⁹⁵ Üzeyir Köse, "Eşcinsellik Ve İslam Hukukundaki Durumu." *Asos Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5 (2017): 390-395.

⁹⁶ Habîşî. "Keyfiyye isticveb ve tevkîf ve teftîş'it-tevêumi'l-müttesile ve'l-hünse'l-müşkile fi's-şerîati'l-İslamî ve'n-nizâm", 296, 297 vd.; Salim Abdullah, "Tashih Cinsi'l-hünse vemâ yeteallegu bihî min ahkâmin fi'l-ahvâli's-şahsî ve'l-ukûbât, 2-10. Ayrıca değerlendirmeler için bkz. Salim Ögüt, "Sihâk", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Erişim 20 Ağustos 2021).

gibi toplumda yaygınlaşmaması ve caydırıcı olması için idam cezası şeklinde de gerçekleştirilebilir.⁹⁷

İslam dininde bireyler fiiliyata dökmedikleri kötü düşüncelerden dolayı günahkâr olarak kabul edilmemişler ve hukuki açıdan da suçlu sayılmamışlardır. Bilindiği üzere İslam hukukunda suçun unsurlarından biri olan maddi unsur, fikirlerin fiiliyata dökülmesi aşamasıdır. Fikirler fiiliyata geçmediği sürece suçun unsurlarından maddi unsur gerçekleşmediği için şahıs suçlu sayılmamaktadır. Hatta bu kişi, nefis ve şeytanın aldatmalarına karşı geldiği için kötü fiili icra etmemiş olmaktan ötürü sevap kazanmaktadır.

Homoseksüellik eski tarihlerde batı toplumlarında da ağır şekilde cezalandırılmaktaydı. Örneğin;

Bir tür cinsel sapkınlık olarak kabul edilen livâta, tarihsel süreçte ağır cezalarla önlenmek istenen bir olgu olmuştur. İmparator Valentinian, livâta yapanların yakılarak öldürülmelerini emretmiş; İmparator Jüstinyen ise işkence, sakat bırakma ve teşhir etme gibi cezalarla bu tür suçların önüne geçmek istemiştir. 1960'lara gelinceye kadar Batılı ülkeler eşcinsel ilişkileri hapis cezası gerektiren bir suç olarak görmüşlerdir. Bunlardan İngiliz yazar Oscar Wilde'nin eşcinsel olduğu için hapse mahkûm edilmesi bilinen bir örnek olarak zikredilebilir.⁹⁸

Batı toplumları bu süreçler de şahıslara ceza vermek için olayın detaylı bir incelemesini yapmadan üçüncü şahıslar tarafından aldıkları bilgiler doğrultusunda direk cezanın infazına geçmekteydiler. İslam hukukunda ise homoseksüellik aleniyete ve fiiliyata geçmediği sürece bir suç sayılmamıştır. Hem fiilen hem de alenen livata veya sihâkı gerçekleştirmemiş kişi ne günahkârdır ne de suçludur. Kişi livata ya da sihâkı fiiliyata geçirmiş ancak teşhir etmemiş ve gizlemişse günahkârdır (dünyada ortaya çıkarılmayıp gizlenmiş olması uhrevi cezayı ortadan kaldırmamaktadır) ancak ispat edilmediği ya da itiraf (ıkrar) etmediği sürece suçlu olarak kabul edilemez. Yalnız burada homoseksüelliği dünyevi suç boyutu ile ele aldığımız unutulmamalıdır.⁹⁹

İslam hukukunda homoseksüellik suçu şahit veya ikrah ile sabit olmaktadır. Şahitlik için mezhepler arası ihtilaflar olmakla birlikte genel kanaat; dört tane Müslüman adil ve hür olan erkeğin livata yahut sihâkı yapanları bizzat görmüş ve mahkemeye dava açmış olmaları gerektiği yönündedir. Ceza infaz edilmeden önce konuyla ilgili en ufak bir şüphe dahi bulunmamalıdır. Çünkü şüphe olduğu takdirde ceza infazı gerçekleştirilemez. Tüm bu şartlar yerine getirildiği takdirde kişiler idamla cezalandırılabilirler yahut hapis cezasına çarptırılabilirler.¹⁰⁰

Sonuç

Günümüz insanının gerek psikolojik gerekse sosyolojik açıdan temel problemlerinden birisi cinsiyet kavramı ile ilgili tartışmalı eğilimlerin ortaya çıkmış olmasıdır. İnsanlığın en büyük vazifelerinden biri olan kadim insanlık mirasının bir sonraki nesle sağlıklı bir şekilde aktarılması, cinsiyet kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. Burada konu, “bir bireyin özgür iradesini kullanarak

⁹⁷ Üzeyir Köse, “Eşcinsellik Ve İslam Hukukundaki Durumu”, 390-395.

⁹⁸ Üzeyir Köse, “Eşcinsellik Ve İslam Hukukundaki Durumu”, 390-395.

⁹⁹ Ancak Allah, örneğin Kitâb'da el-En'am 120. ayetinde bildirildiği gibi, günahın açığını da gizlisini de bilmektedir ve günah kazananları yaptıkları karşılığında cezalandıracaktır.

¹⁰⁰ Ferhan, “Hükmü tahvilî'l-cins: dirase takvîmî fi takvîmî mekâsîdü's-şeria”, 50-58; Rızkî, “Ahkâmu'l-hünse fi'l-ibâdât ve'l-ahvâli's-şahsiyye: dirase fikhî mukârene”, 3, 4, 6 vd; el-Ceff, “Ahkâmu'l-mirâsi'l-hünse: dirase fikhî kanunî mukarene”, 149, 150; el-Habişî. “Keyfiyye isticveb ve tevkîf ve teftîş'it-tevêumi'l-müttesile ve'l-hünse'l-müşkile fi's-şeriati'l-İslamî ve'n-nizâm”, 296, 297 vd.; Salim Abdullah, “Tashih Cinsi'l-hünse vemâ yeteallegu bihî min ahkâmî fi'l-ahvâli's-şahsi ve'l-ukûbât, 2-10. Ayrıca değerlendirmeler için bkz. Salim Ögüt, “Sihâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (Erişim 20 Ağustos 2021).

istediği cinsiyete yahut cinsel yönelime sahip olma talebinde bulunması” kadar masum, basit ve şahsi bir mesele değildir. Çok farklı kârların gözetildiği ve politikaların yürütüldüğü projelerde bu tür taleplerin maalesef suiistimal edildiği görülmektedir. Çıkarların veyahut amaçların zarar görmemesi için evrensel özgürlük sloganlarıyla sözde hak arayıcılarının bürünmüş oldukları hâdim kisvesinin düşürülmesi bütün insanlığın menfaatine olacak bir adımdır. Gütülmek istenen aslı amaçlardan biri de bütün bir insanlığın genetik kodlarının dezenformasyona uğratılmasıdır.

İster modern isterse post-modern dönem ne denirse denilsin cinsiyet mefhumundan yoksun yeni bir insan varlığının inşasının temelleri atılmak istenmektedir. Bu hususta özgürlükten yana olduğunu savunan bireylerin cinsiyet konusunda marjinal fikirleri sağlıklı ve uzlaşımçı bir şekilde çözüme kavuşturmak yerine egosantrik, ötekileştirici ve gayri nizami bir tavır takınarak halletmeye çalışmaktadırlar. İnsanlara özgürlük ve mutluluk vaat eden bu söylemlerin gerçekten bireylere istediklerini verip-vermediği ayrıca tartışmanın farklı boyutudur. Unutulmamalıdır ki insanı yaratan insanın fitratını ve ihtiyaçlarını en iyi bilendir. Zaten bu minvalde bakıldığı zaman fikhın varoluş amaçlarından biri getirdiği hükümlerle bireylerin hem dünya hayatını hem de uhrevi hayatını düzene koyarak iki cihanda saadete kavuşmalarını sağlamaktır. Sınırların çizilmediği ve kuralların eksik bırakıldığı her konunun insanlığın daha büyük problemlerle boğuşmasına sebebiyet verecektir. Çalışmada okuyucunun dikkate almasını istediğimiz noktalardan birisi disiplinlerarası (felsefe, hukuk/fıkıh, tıp, sosyoloji, psikoloji) bağlantı kopukluklarının doğurduğu yanılgılardır. Özellikle güncel bir problem olarak ele alınmasındaki temel sebep, hukuki zemindeki boşlukların, sağlıklı ve tatmin edici bir şekilde doldurulamamış olmasıdır. Konunun hem muamelat hem de ibâdâtla ilgili olan kısımları başlı başına değerlendirilmesi gereken önemli noktalardır. Müçtehit imamların koymuş oldukları hükümler temel alınarak, gelişen tıbbî veriler ışığında atılması gereken yeni adımlar tespit edilmeli ve bireyler cinsiyet kavramı konusunda daha çok bilinçlendirilmelidir. Bu hususta bireyin cinsiyet ile ilgili aldığı kararın yalnızca bireyi değil aslında bütün insanlığı etkilemektedir. Temennimiz, İslam hukuku içinde olmak üzere multidisipliner bir çalışma ile konunun geniş bir çerçevede detaylı bir şekilde ele alınmasıdır. Çünkü cinsiyet disforisi, verili bir kimlik olduğu gibi kompleks bir durumdur ve çok sayıda faktörden etkilenerek oluşmaktadır.

Kaynakça/Bibliography

- Aissa, Maiza. *İslam Ceza Hukuku Hükümleri ile Pozitif Ceza Hukuk Sistemlerinin Çatışması: "İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukukta Cinsiyet Değiştirme Hükümleri I_II* çev. Osman Güman, İslam Ceza Hukuku = IslamicCriminalLaw = El-Kânûnü'l-Cinâiyyü'l-İslâmî, 2017, II, s. 660-685.
- Alâu Umer, Muhammed el-Ceff. "Ahkâmü'l-mirâsî'l-hünse: dirase fikhî kanunî mukarene." Mecelle Câmia Zî Kâr, el-Aded: 3 el-Mücellad: 2, Mart, 2007.
- Amman, M. Tayfun. "Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet I, Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantı, 21-22 Mayıs, 2012, s. 13-56.
- Amman, Mehmet Tayfun. "Din Sosyolojisi Açısından Toplumsal Cinsiyet Meselelerine İlişkin Çözüm Önerileri, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet II", Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı, 2012, s. 53-61.
- Aziz, Ahmet Halil. "Kur'an'da Cinsiyet Kalıpları: Sosyolengüistik Bir Yaklaşım, çeviren İbrahim H. Karlı, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2004, cilt: IV, sayı: 4, s. 195-204.
- Bayındır, Abdülaziz. "İslami Açından Toplumsal Cinsiyet, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet I", Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantı, 2012, s. 57-84.
- Benli, Fatma. "Toplumsal Cinsiyete İlişkin Toplumsal Sorumluluğumuz, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet I", Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantı, 2012.
- Bilmen, Ömer Nasuhî. *Büyük İslam İlmihali*. Ankara: Merve Yayınları, 2.Basım, 2013.
- Buğra, Ekrem. *İslâm Hukuku*. İstanbul: Arı Sanat Yayıncılık, 3.Basım, 2018.
- Bustan, Hüseyin. *İslam ve Cinsiyet Farklılıkları*. Çev. Cafer Derbendi. İstanbul: el-Mustafa Yay, 2014.
- CETAD "Transeksüalite" <https://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/48/transseksuelite>.
- Cessâs, Ahmed b Ali Ebû bekr er-Râzi (ö.370). *Şerhu Muhtasarı't-Tahâvî*. tah. İsmetullah İnyetullah Muhammed ve diğerleri. yy: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 2010/1431.
- Cinsel Eğitim Tedavi Araştırma Merkezi (CETAD)"Homoseksüel"<https://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/47/escinsellik-homoseksuellik>.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 41.Basım, 2021.
- Çağıl, Abdullah. "Aristoteles Felsefesinde Biyolojik ve Toplumsal Cinsiyet Anlayışı", Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD), Haziran 2022 (10).
- Çiftçi, Ercan. *Toplumsal Cinsiyet Feminizm ve LGBTİQ+*. İstanbul: Kökler, 2020.
- Dalgın, Nihat. "İslam Hukuku ve Cinsiyet Kültürü, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet II", Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı, 2012, s. 217-283.
- Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî (Müsnedü'd-Dârimî)*. thk. Nebil Hâşim el-Ğamrî. Beyrut: Dâru'l-Beşâir, 1434/2013.
- Direk, Zeynep. *Cinsel Farkın İnşası*. İstanbul: Metis, 3. Basım, 2021.
- Duman, Hilâl. "İslâm Hukukunda Hüsnâ (Çift Cinsiyetliler)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2020, cilt: VI, sayı: 1,
- EğitimdeToplumsalCinsiyetEşitliğihttps://www.britishcouncil.org.tr/sites/default/files/proje_oy_kusu-son.pdf
- Ferhan b Hesmêdî ve Mustafa b Muhammed Cibrî Şemsu'd-din. "Hükmü tahvili'l-cins: dirase takvimî fi takvîmi mekâsîdü's-şerîa." *International Islamic University Malaysia*, 2018.

- Fırat, Erdoğan (1986). “Bir Eğitim Problemi Olarak Cinsiyet Eğitimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 3, s. 19-28 Francis, Leslie J.,(2010/2)
- Gerhard, Ute. “Dinde Cinsiyet Farklılıklarının Psikolojisi: Deneysel Araştırmalar Üzerine Bir İnceleme”, çev. Muammer Cengil. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, cilt: IX, sayı: 18, s. 199-211.
- Giddens, Anthony. *Mahremiyetin Dönüşümü*. çev. İdris Şahin. İstanbul: Ayrıntı, 5. Baskı 2022.
- “İnsan Hakları ve Kadın Hakları Bağlamında İslam’da Eşitlik ve Cinsiyet Hukuku Üzerine Düşünceler”, çev: Abdullah Acar, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı: 23, s. 451-470.
- Göçeri, Nebahat. “Toplumsal Cinsiyet: Allah Vergisi mi, Kulların Müktesebi mi?, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet I”, *Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantı*, 2012, s. 299-308
- Gürcan, Ayşen. “İletişim Sosyolojisinde Toplumsal Cinsiyet: “Aile Yapısı\Algısı” Araştırmalarına Göre Gelecek Yönelimleri, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet II”, *Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı*, 2012, s. 23-28
- Gürhan, Nazife. “Toplumsal Cinsiyet ve Din”, e-*Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, (2010), cilt: II, sayı: 4, s. 58-80
- Gürkan, Uğur (ed.). *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları, 1.Basım, 2019.
- Hakkı, İbrahim. Marifetname: sad. Turgut Ulusoy Ankara: İbrahim Hakkı Hz. Cami ve Külliyesi Vakfı (yeni şafak) Yayınları,
- İbn Acîbe el-Hasenî. *Bahrü'l-Medîd fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd I-IV*, trc. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2020.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. ter. Halil Kendir. İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 2004.
- İbrahim Atıyye el-Habîşî. “Keyfiyye isticveb ve tevkıf ve tefiş’it-tevêumi’l-müttesile ve’l-hünse’l-müşkile fî’ş-şeriati’l-İslamî ve’n-nizâm.” Câmia Damietta, Mecelle Hukuk Damietta, el-Aded:2 2020.
- Karan, Cuma. “Aile Bağlamında Cinsiyet Eşitliğinin Beslendiği Arka Plan ve Sahabe Ailesi”, II. Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu Tebliğler Kitabı, 2019, s. 567-580.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. “Kur’an’a Göre Çocuklar Arasında Cinsiyet Ayrımcılığı -Kız Çocuklarına Karşı Tutumlar”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, cilt: X, sayı: 1, s. 75-96.
- Kaşka, Hakan. “Ceza Hukuku Müesseselerinin Mecelle’nin Külli Kaideleri ile Açıklanması”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2017.
- Keskin, Kurtoğlu, Ayça. “Sex Reassignment, Biological Reproduction and Sexual Citizenship in Turkey” Fe Dergi: Feminist Eleştiri. Cilt: 1 Sayı: 2 30 Aralık 2009.
- Keskin ve ark.“Transseksüalizm: Klinik Özellikleri ve Yasal Konular Transsexualism: Clinical Features and Legal Issues” *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 2015.
- Koytak, Necla. “Çocuk Yetiştirmede Annelik Rolü, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet II”, *Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı*, 2011, s. 313-334.
- Köse, Üzeyir. “Eşcinsellik ve İslâm Ceza Hukukundaki Durumu”, *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, 2012, cilt: V, sayı: 52, s. 383-404.
- Lips, Hilary M. *Toplumsal Cinsiyet Temel Bilgiler (Gender-The Basics)*. Çev. Onur Orhangazi. Ankara: Ütopya, 1. Baskı. 2021.

- Meriç, Nevin. “Fetva Sorularında Toplumsal Cinsiyet Rollerine Dair İzler”, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet I, *Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantı*, 2012, s. 351-354.
- Merter, Mustafa. “Celal ve Cemal Dengesi Bağlamında Cinsiyet”, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet II, *Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı*, 2005, s. 11-23.
- Mükatil, Ebû'l-Hasen Mükatil b Süleyman b Beşir (ö. 150). *Tefsîru Mukâtil b Süleyman*. thk. Abdullah Mahmud Şahhate. Beyrut: Dâr İhyâi't-türas, 1423.
- Necla Keskin ve diğerleri. “Transseksüalizm: Klinik Özellikleri ve Yasal Konular Transsexualism: Clinical Features and Legal Issues” *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 2015.
- Nelsen, Hart M. -Neil H. Cheek-Paul Au. *Tanrı İmajlarında Cinsiyet Farklılıkları*, çev: Fatma Gündüz, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, cilt: III, sayı: 6, s. 151-162.
- Nevzat Tarhan. “Eşcinsellik Hastalık mı?” <https://www.nevzattarhan.com/escinsellik-hastalik-mi.html>
- Okutan, Birsen Banu. “Din ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Teorik ve Metodolojik İmkânı: Literatürel Bir Değerlendirme”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 2013, cilt: VII, sayı: 13, s. 7-24.
- Ömer Berköz, Bora E. Akalın, Erol Kozanoğlu. “Cinsiyet Değiştirme Cerrahisi” İstanbul Üniversitesi, *İstanbul Tıp Fakültesi*, Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi Anabilim Dalı, İstanbul, 2021, s. 26-30.
- Özay, Hilal (2016a). “İslâm Hukuku Açısından Cinsiyet Değiştirme”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Tokat İlmîyat Dergisi = Tokat Journal of Ilmiyat), cilt: IV, sayı: 1, s. 1-36
- Özay, Hilal, (2019b) “İslâm Hukukunda Transseksüellik veya Travesti Olmanın Hükmü”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* / 51: 207-234.
- Öztürk, Emine. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerini”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2009, sayı: 20, s. 159-196
- Öztürk, Mustafa. “Toplumsal Cinsiyet Meselesine Kur'an Zaviyesinden Genel Bir Bakış”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet I, Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantı*, 2012, s. 165-19
- Polat, Salahattin. “Hz. Peygamber'in Hadisleri Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Meselelerine İlişkin Çözüm Önerileri”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet II, Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı*, 2012, s. 137-209.
- Ramachandran Sudarshan and others. “Turner Syndrome.” *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi* (Archives Medical Review Journal) 2012.
- Rızkî Menşûr. “Ahkâmu'l-hünse fi'l-ibâdât ve'l-ahvâli'-ş-şahsiyye: dirase fikhî mukârene.” Câmîâ Mu'te. Ürdün: Karak, 2012.
- Sadık Toprak ve diğerleri. “Cinsiyet Hoşnutsuzluğu Olan Bireylerin Cinsiyet Değiştirme Sürecinin Hukukî Boyutu.” *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 2021.
- Schwarz, Oswald. *Cinsiyet Psikolojisi*. çev. Bedir Babacan. Ankara: Dorlion, 2022.
- Semerkandî, Muhammed b Ahmed b Ebû Ahmed (ö. 540). *Tuhfetü'l-fukâhâ*. Beyrut: dâru'l-Kütübî'l-İlmî, 1994/1414.
- Serahsi, Muhammed b Ahmed b Ebû Sehl Şemsu'l-eimme (ö. 483). *el-Mebsût I-XXX*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1993/1414.

- Simone De Beauvoir, *İkinci Cinsiyet I-II*. çev. Gülnur Acar Savran..İstanbul: Koç Üniversitesi, 3. Baskı 2021.
- Sülün, Murat. “Kadın - Erkek İlişkileri Üzerine”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet I, Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantı*, 2012, s. 193-206
- Şahin, Nurten Zeliha. İslam Hukuku ve İnsan Hakları Bağlamında Eşcinsellik Sorunu, EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler -, 2015, cilt: XIX, sayı: 62, s. 507-530.
- Şâfiî, İdris (ö.204). *Tefsiru'l-İmami 'ş-Şâfiî I-III*. thk. Ahmed b Mustafa el-Ferrân. Suud: Darû't-Tedmiri, 1427/2006.
- Şahin, Meryem. “Dünyada Toplumsal Cinsiyet Karşıtı (Anti-Gender) Hareketler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (3), 2020, 654-670 .
- Şenat, Fatma Asiye. “İnsanlık Onurunu Zedeleyen Yönüyle Toplumsal Cinsiyet Rollerini”, Hz. Peygamber ve İnsan Onuru Sempozyumu”, 2014, s. 762-773
- Şeybânî, Muhammed b el-Hasen (ö. 189). *Kitab 'ul-Asl I-XII*. tah. Mehmet Boynukalın. Beyrut: Dâr İbn Hazm, 2012/1413.
- Şişman, Nazife. “İslam ve Cinsiyet” Meselesi: Metodolojik Problemler, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet II, *Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı*, 2012, s. 63-79.
- Taşçı, Ali İhsan. *Cinsiyet Eğitimi*. İstanbul: Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı, 2. Basım, 2017.
- Taşkın, Lale. *Doğum Ve Kadın Sağlığı Hemşireliği*. İstanbul: Akademisyen Kitapevi, 17. Basım, 2021.
- Tekin, Mustafa. “Toplumsal Cinsiyet Kritikleri”, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet I, *Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı*, 2012.
- Toker, İhsan. “Toplumsal Cinsiyet ve Din”, *Din Sosyolojisi*, 2012, s. 727-742.
- Tucker, E. Judith. *Women, Family and Gender in Islamic Law (İslam Hukukunda Kadın, Aile ve Toplumsal Cinsiyet)*. çev. Zeynep Esra Koca. İstanbul: Açılımkitap, 2015.
- Tuğtepe Çocuk Ürolojisi ve Cerrahisi “Gelişim Bozuklukları” <https://www.haliltugtepe.com/tedaviler/cinsiyet-gelisim-bozukluklari>
- Türcan, Talip (ed.). *İslâm Hukuku*. Ankara: Grafiker Yayınları 2020.
- Türk Dili Kurumu (TDK) “Cinsiyet” <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkiye LGBT Birliği “Travesti nedir?” <https://lgbti.org/travesti-nedir/>
- Türk Medeni Kanununun 40'ıncı Maddesi Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Hukukî Sonuçları, 2013-103-1234 <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-103-1234>.
- Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), “Hünsâ” <https://islamansiklopedisi.org.tr/hunsa>.
- Uluslararası Af Örgütü (UAÖ), “İnterseks Hakkında Bilinen 5 Yanlış Şey” <https://www.amnesty.org.tr/icerik/interseks-hakkinda-yanlis-bilinen-5-sey>
- Ünalın Turan, Sümeyra, Vejdî Bilgin. “Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Din ve Aile İçi Roller”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2020, cilt: XXIX, sayı: 2, s. 459-493.
- Yapıcı, Asım (2012a) “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Din ve Kadın”, Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet I, *Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantı*, 2012, s. 221-264.
- Yapıcı, Asım, (2012b) Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: XVII, sayı: 2, s. 1-34.
- Yıldırım, Celal. *Kaynaklarıyla İslam Hukuku I-IV* İzmir: Kervan Yayıncılık, 1. Basım, 1980.

- Yıldırım, Mehmet. *Resimli İnsan Anatomisi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri, 4. Basım, 2017.
- YouTube ‘İnsanın Fabrika Ayarları’ (<https://www.youtube.com/watch?v=VkseAGeMpuQ>)
- Zemahserî, Ebu'l-Kasım Mahmûd b Amr (ö. 538/1144). *el-Keşşâf an hakaiki gavâmizi't-tenzil*. Beyrut: Dâr'ul-Kitâb'il-Arabî, 3. Baskı, 1407.
- Zeydân, Abdülkerim. *İslam Hukukuna Giriş*, trc. Ali Şafak. Ankara: Kayıhan Yayınları, 4. Basım, 2008.